

1 Korin

Pas mamɪ Por ai Korinɪhündambo sürü papɪmarandɪ

¹ Ro Por-anahɪ God aiyu wambo Sisas Kraisɪndɪ hoafɪ semɪndɪ horambohönda kafaore hɪnɪŋgɪ-mareandɪrɪ. ² Wandɪ wandafɪ Sostenes-dɪbo nɪmaremboanehɪ Kraisɪndɪ nendɪ Korin ŋgoafɪhü amarei sɪheimbo pas nda sürü paparɪhandɪ. God ai sɪheimbo Krais-dɪbo nɪŋgombohönda wandɪ yangɪr-aneɪ yahu hɪnɪŋgɪ-mareandürɪ. Ranɪyu asu ai nindou muŋguambo sɪhefɪ Adükarɪ Sisas Kraisɪmbo dɪdɪbafɪyeɪ arɪhöndɪ ranaheimbo ai-babɪdɪmbo nɪŋgombohönda kafaore hɪnɪŋgɪ-mareandürɪ. Adükarɪ ranai ana aheɪ asu sɪhefɪ muŋguamboani. ³ Ape God asu sɪhefɪ Adükarɪ Sisas Krais ai sɪheimbo moanɪ hɪpoambo-ndɪneandürɪhɪ asu ŋgusüfoambe afurɪfembü hohoanɪmo mbɪsabɪna-ndüramboane.

Por ai Godɪmbo hɪhɪfarürɪ

⁴ Sisas Kraisndɪ sünguyu sɪheimbo God ai moanɪ hɪpoambo-mareandürɪ ranɪmbo-hündambo-anɪmbo asu ahambo sɪheimbohönda muŋguambo si hɪhɪfɪrɪhünɪ arɪhandɪ. ⁵⁻⁶ Kraisɪndɪ hoafɪ ro sɪheimbo hoafɪmehündürɪ ranana sɪheɪ ŋgusüfoambe ŋgɪnɪndɪ nɪmarɪndürɪmboane. Se Krais-babɪdɪ anɪboadeɪ ranɪ-süngu God ai ahandɪ hoafɪ hoafɪyorambo asu ahambo fɪfɪrɪfembo moatükunɪ ra sɪheimbo masagadürɪ. ⁷ Ranɪmboaneɪ asu se sɪhefɪ

Adükarî Sisas Kraîs ai weindahî tüküfemboayu ranahambo hîmboyeihî asu se-ana moai Yifiafî Aboedîndî-mayo moatükunî ra mbonîmbo-rîhümündî, nga wanî. ⁸ Asu ai sîheimbo ngîndî kîkîhî-ndamündündürî nûngu ngumbo bîdîfrânî si asu ai kosîmbo tüküfiyuambe ngîrî se hütîyei mbüsu. ⁹ Asu ai nîndî-moatükunî hoafayu ai randeambui. Ahandî nîmorî Sisas Kraîs sîhefî Adükarî-babîdî wudîmbeyeia yahuhayamboyu ai sîheimbo mborai mehundürî.

Kraîsîndî nendî ai yikürübümehindî

¹⁰ Wandafî mamî, sîhefî Adükarî Sisas Kraîsîndî süngu sîheimbo hütî hoafayahandürî. Muñguambo se mamî hohoanîmo ranî yangîr-anîmbo hohoanîmondei. Nga asu se yikürübündei wakîndîhimboyei. Se moanî mamî hohoanîmo süngu-anîmbo moanî mamîmbondahi nîmboei. ¹¹ Wandafî mamî, nîdou bîdîfrî Kroendî worambeahîndî ai hoafîmehündürî sîhei mbusümo sîmborî hoafî hohoanîmo engoro ranahambo. ¹² Awi ro ndarîhe hoafayahî: Nîdou mamamî se ranî-poanîmbo ranî-poanîmbo hoafîyo hoafîmayei. Ngorü ai hoafîyohü yahoya, “Roana Porîndî süngueheandî,” ngorü ai, “Roana Aporosîndî süngueheandî,” ngorü ai, “Roana Pitandî süngueheandî,” asu ngorü ai, “Roana Kraîsîndî süngueheandî,” ranî hoafî hoafîmayei. ¹³ Asu Sisas Kraîs ai yikürübü-reandeimbîyu? Asu Por ai sîheimbo-hündambo nîmî keimbî karîhendeimbîfilî yîfiyuwai? Porîndî süngurîhorî-rîhündembîmboyahi hundürîyei-ai? ¹⁴ Ro moai sîheimbo ana

dabo hundür+handüri, nga Krispus asu Gaius ahafanimo yangirihapiri hundürimarihapiri. Ranimo-hündamboanahi ro Godimo hihifarihüni. ¹⁵ Ranimo-hündamboanimo nindou mamä ai ngir wandi ndürinambo himoni hundürimayei mbüsü haya hoafindu, nga wani. ¹⁶ Awi yini, ro Stefanosiyu asu ahandi fikiminindi aheimbo amboani hundürimarhandüri, nga nindou amurambo hundüriyondürimbo ana, moai hohoanimoyahi. ¹⁷ Sisas Kraisi ai wambo moai nindou hundüriyondürimbo koarihendir, nga aboedi hoafi ra bokarihefembo-hündamboyo koamarihendir. Nga roana, fifirundeimbi nindou tikai hoafiyomo arundi nahurai rani hoafi moai hoafiya rihandi. Ranimbe-mbonana asu Sisas Kraisi nimi keimbi karhendeimbi-fihiyifimayuru rani nginindimbeyu-poani.

Kraisi ana Godindi nginind-ani

¹⁸ Sisas Kraisi nimi keimbi karhendeimbi-fihiyifimayuru hoafi ranana nindou moaruwaimbofemboayei ranaheimbo hihindi hohoanimoanendüri, nga asu nindou God ai aboedamboreamuneimbi shhefimo ana rani hoafi ra Godindi nginind-anemuni. ¹⁹ Bukambe yare hoafiyowohü yahoya, “Hifinindi ndorhi hohoanimoyeimbi-yei ndofe hohoanimo ranana moaruwaimbo-ndiheandühi asu nindou hifinindi aboedi hohoanimo-yomondeimbi-yafe hohoanimo ra gigeranambo-ndiheamboyah,” meho. ²⁰ Refe-anasi asu nahi ndoru hohoanimoyomo-rundeimbi maningomoa? Asu ahinümbi fifirundeimbi nindou amboani

nahiyomo aningomoa? Asu nahiyomo hifi ndan+hündambo s+mbor+ hoafi nafiru-rundeimbi aningomoa? Nindou hifi ndan+hü animboei ranahei ndofe hohoanimo ranahambo God ai hihindi hohoanimo-ane yahu nafuimayu!

²¹ God+ndi ndofe hohoanimo sünguyo hifi ndan+hündambo nindou ndor+hi fifir+hindeimbi ai ahei hohoanimonambo yangri+ ngri+ God+imbo fifir+ndi+hor+ . Hoafi ro hoafiyefi ar+hundi ra nindou ranahambo hihindi hohoanimo-ane asei, nga God ai yifir+yu haya nindou Krais+imbo an+hondümb+ar+hori ranaheimbo aboedambo-nd+heandüri+mboyahi, mehu.

²² Hoafi ranahambo an+hond-ane yahombohünda Suda ai hepün+feimbi moatükun+ ran+imboanemo hoeindi+hu ehomo, nga asu Grik ai fifir+ife hohoanimo ran+imboanemo yifirayomo. ²³ Nga s+hef+imbo ana Sisas Krais n+im+ keimbi kar+hendeimbi+fih+ y+fimayu ranahamboane ro bokar+hehu ar+hundi. Rani hoafi ranane Suda-yomondi hohoanimo ranahambo mam+karapur+ arandi. Asu Grik ana ndani hoafi ndanahamboya rani-moatükun+ ana hihindi hohoanimo-ane yahomo houmbo hohoanimo-yomondühanemo.

²⁴ Nga asu si+ir-aneft, Sudahünd-ane asu Grik+hünd-ane mun+guambo s+hef+imbo God ai mborai mehumun+ ra h+imbor+yeifembü s+hef+imbo ana Krais ai God+ndi ng+n+ndi moatükun+yu haya, asu ahandi ndofe hohoanimo-ani. ²⁵ God ai hihindi hohoanimombayu-mbonana, ahandi hohoanimo ra nindou-yei ndofe hohoanimo ngasünde. Asu God ai kehur+imbeyu-mbonana, ahandi kehur+ ra nindou-yei ng+n+ndi ngasünde.

26 Wandafî mamî, se ndandîhi hohoanîmondei
 sapo horombo sîheimbo God ai hoafîmayundûra
 ahandî nindou tükümehindî ranîmbo. Sîhei
 mbusûmo nindou afîndî ai hîfîndî hohoanîmo
 fîfirîhindeimbî-yeipoanî. Nindou afîndî
 ai ngîndî-yeipoanî. Nindou afîndî ai
 adükârî ndürîmbî-yeipoanî. 27 Nga asu hîfî
 ndanîhündambo nindou ai hohoanîmoyeihi
 hîhîndî hohoanîmoyeimb-anei masei
 ranaheimbo God ai moanî hohoanîmoyu
 haya masemündündürî ndorîhi hohoanîmoyei-
 rîhündeimbî nindou aheimbo amoanîngambo-
 fendürîmbo-hünda. Asu hîfî ndanîhündambo
 nindou ai ra ngîndîkoate-yeimb-ane
 masei ranaheimbo God ai hohoanîmoyu
 haya masemündündürî nindou ngîndî
 hîfandî-rîhündeimbî aheimbo amoanîngambo-
 fendürîmbohünda. 28 Ranîyu asu ai hîfî
 ndanîhü ndürîkoate-yoweimbî moatükunî
 ranîyo, asu nindou ai ranî-moatükunî ana
 moanane seihü yiboaruko-marîhindî ra God
 ai masemüdu nindou ai aboedî hamînd-ane
 masei ranahambo hîfînambo-fembohünda.
 29 Ranî-mayowamboane nindou mamî ai
 ngîrî Godîndî hîmboahü ahandîhoarîmbo
 borîndu. 30 Nga God ai sîheimbo Sisas Krai-
 babîdî hîndîngîmarear-anei. God ai ahambo
 sîhefî fîfirîfe hohoanîmo, Godîndî hîmboahü
 mbumundî nîngo hohoanîmo, sürühoeimbî
 hohoanîmo süngufembo hohoanîmo, asu
 aboedambo-femunîmbo hohoanîmo ranahambo
 nîmîndîmborirî hîndîngîmarirî. 31 Ranîmboane
 Godîndî hoafî ai hoafîyohü yahoya, “Nindou ai

borimboayu ana, ai Adükarimbo yangir-animbo borimbiyu-wamboane,” meho.

2

Por ai Sisas yifimayu ranahambo hoafimayu

¹ Wandafi mamí, sapo siheimbo sowana sühühühi Godindi-mayo dibohindi hoafi hoafiyahühi ro moai ndorihoeimbi hamindi hoafi nahurai hoafiyahi asu moai hohoanimo ndorihendeimb-anahi sahehea hoafiyahi.

² Ro se-babidi nimboambo ana rarithe hohoanimoyahühiya, ngiri ngörü-moatükunimbo yamundiheandi, nga Sisasimbo asu ai nimi keimbi karhendeimbifihí yifimayu ranahambo yangir-animbo yamundiheamboyahí, masahi.

³ Ro siheimbo-so nimboahambe hamindi kemindikoate-yahühi hihamindari kapeihiyahi manimboahi.

⁴ Ro yamundiheandühi asu bokari-maritheheandi ra fifirundeimbi nindou-yomondi-mayo fifirife hoafinambo-yopoani hoafimayahí. Nga ro hoafiyahane Godindi Yifiafíndi nginindinambo ratüpurimayahí ranai wandi hoafi anihond-ane yaho nafuimeyondüri.

⁵ Sihei anihondümbofe ra se nindou-yei fifirife hohoanimonambo tüküfembo moeisahi, nga Godindi nginindinambo-animbo tükümbifeyo-wamboane.

Godindi ndofe hohoanimo

⁶ Nga nindou nginindimbo-yahindeimbi aheimboane ro ndofe hohoanimo hoafi ra hoafiyahandüri arihandisi, nga ndofe hohoanimo ranana hifi ndanihündambo-yopoani

asu hifi ndanihündi bogoriyafe-mayopoani. Nga ahei nginindi afure arandi. ⁷ Godindi ndofe hohoanimo-ane yamundihe arihandi. Hohoanimo ranana dibo mengoro-ane. God ai mungu-moatükunî nafikoate-yuambeyo ai rani ndofe hohoanimo ranahambo sihefimbo ai ndürümbi mbimariamboane yahuhaya ahandi hohoanimonambo yangiri hoafiyu masihendi. ⁸ Hifi ndanihündambo nindou bogori mamî ai-amboani ndofe hohoanimo ra moai fifireandi. Asu ai fifirimbaru-mbonana ngiri nindou Adükari himboamupuimbo-randeimbi-mayu ra sowaründümo houmbo nîmî keimbi karihendeimbi-fihî parüwuri, nga wanti. ⁹ Nga Bukambe yare hoafiyowohü yahoya,

“Nindou Godimbo hohoanimo pari-hori-rihoreimbi ranaheimbo ai afindi moatükunî dîdîboadore masihendi.

Rani-moatükunî ra himboarî ai moai hoeire-andî,

himboambe ai moai himboriyô

asu nindou-yafe hohoanimonambo yangiri moai tüküfeyo,”

Aisaia 64:4

meho. ¹⁰ Hoafi ra ai dibo mengoroyosi, nga Yifiafi Aboedi ranahandi ratüpurinamboyo God ai rani-moatükunî ra nafuimemunî. Yifiafi Aboedi ranai ana Godindi hohoanimo dibo engoro amboani kokondambo hoeindeamboe.

¹¹ Nindou ngorü ai ngiri ngoründi hohoanimo amaro ra fifirindeandi, nga yifiafi ahandi flambe amarondo ranai-animbo ahandihoari fifirindeamboe. Mare yahuraiane nindou ai moai God hohoanimoayu ra fifirihindi, nga ahandi Yifiafi Aboedi ranane ahandi

hohoanimo ra fifireamboayo. ¹² Sihiri ana hifi ndanhundambo yifiafi ranana moai sahumindefi, nga Yifiafi God ai koamarihemuni raniyo masahumindefi. Sapo God ai nine-moatükuni masemuni ra fifiriferambohünda. ¹³ Ranimboane sihiri ngiri hoafindefühi nindou-yafe hohoanimo hoafinambo yamundihundi, nga Yifiafi Aboedindi yamundife hoafi rananimbo nindou Godindi Yifiafi ahei fiambe nimarindüreimbi ranaheimbo Godindi moatükuni fifirife hoafimboane.

¹⁴ Nga nindou Yifiafi ahandi fiambe nimarikoate-yondoweimbi ranai ngiri Godindi Yifiafi sai-randeimbi moatükuni ra ndemüdu. Nindou aiana ranimoatükuni ra ngiri ndonde fifirindeandi. Nga ahambo hihindi hohoanimo nahuraindimboe. Nga Yifiafindi wari-süngu yangiri-animbo nindou ai ranimoatükuni yibobondeandühi fifirindeambui. ¹⁵ Nindou düdi ai Yifiafi Aboedi ra ahandi fiambe amarondo ana, ai munguambo moatükuni yibobondeambui, nga asu nindou ngörü ai ngiri ahandi hohoanimo yibobondeandi. ¹⁶ Godindi hoafi yare hoafiyowohü yahoya, “Nindou düdi Adükarindi hohoanimo fifireamboayua? Nindou didai ahambo yamundimandira?” Nga shefimbo ana awi Kraisindi hohoanimo ra ngusüfoambe nimarimunimboane.

3

Kraisindi nendiyafe ratüpuriyu-randeimbi ana Godindi ratüpuriyu-randeimbani

1 Wandafî mami, horombo ana ro ngîrî sîheimbo Yifiafî Aboedî nîmarîndüreimbîmbo hoafîyahandürî arîhandî nou hoafîyahandürî. Ro nindou ai hîfî ndanîhündambo hohoanîmoyeimbî asu nîmoakîdîbou nahurai sîheimbo hoafîmehandürî. ² Awi ro sîheimbo kehurî sesi safîyo moanğui-marîhandürî, nga nîmboe sapo se moai ngînîndî sesi sesîmbo tüküyahindî hapondanî amboanî. ³ Nga hapondanî ana awi se nindou hîfî ndanîhünda anîmboei nahurai-anei. Wandafî ngorümbö moaruwaimbofi hohoanîmo asu sîheihoarî sîmborî hoafî ranana awi sîhei mbusümo yanğoromboane. Hohoanîmo ranana nindou hîfî ndanîhündambo hohoanîmo asu wamîndafî hohoanîmo ranane hîfandarîhündî. ⁴ Nindou mami ai hoafîyuhüya, “Roana Porîndî süngueheandî.” Asu ngorü ai hoafîyuhüya, “Roana Aporosîndî süngueheandî.” Ranî hohoanîmo se hohoanîmoayei ranana nindou hîfî ndanîhündamboyafe hohoanîmo-ane hohoanîmoayei.

⁵ Se ranahambo ndondîhi hohoanîmondei. Aporos ra nindou düdia? Asu ro Porînda ro dîdîyaha? Roana moanî Godîndî ratüpurîmbo yangîrî nindou-anehî. God ai yîhoefîmbo ratüpurî masemun-ane asu yîhoefî ratüpurî ranî-sünguyei se Sisas Kraisîmbo anîhondümbö-marîhorî. ⁶ Ro nümbürî mami ranambe hoarî hîfî-kamarîheandî. Asu Aporos ai wohîmarîhendî. Nga asu Ape God aiyu ranîmoatükunî ranahambo botîmareanda adükarî tüküme Feyo. ⁷ Ranîmboane nindou ai nînî manğîrîyo hîfî-karareand-ane asu woharîhendî

ranai ana ndürimbiyupoani, nga wani. Nga sapo God ai rani-moatükunî ranahambo botireandani tükefeyo ranai yangir-ani ndürümbî hamîndayu. ⁸ Nga nindou düdi mangirî hifikare asu nindou düdi wohirîhai arandî ranî yimbu ai moanî simogodî nindou-anafanî. Nga nindou ranahafanîmbo God ai ahandîhoar-anîmbo sünguna nîne ratüpurî ai ratüpurîmefanî takîni dagapîrimbui. ⁹ Roana mamîmboyaho hohoa Godîndî ratüpurî ratüpurayehî, nga seana Godîndî nûmbürî, asu worî nahurai-anei.

Godîndî ratüpurîyei-rîhündeimb ai worî worîmboru-rundeimbî nahurai-anei

¹⁰ Godîndî moanî hipoambofe-namboyahî ro nindou aboedî worîmbora-randeimbî nou tükümeheandî. Ranîyahî asu ro kambohoanî boatei ngînîndî mafeburaheandî. Ranîyo asu nindou ngorü ai kambohoanî ranîwamî worî mafondeandî. Nga nindou mamamî düdi worîmboarandî ranai moanî ndonde hoeindeandühî worî ra worîmbondandî. ¹¹ God ai mbusümo kambohoanî hondü ngînîndî mafondirî ra Sisas Krai-ani, nga asu kambohoanî ngîrî asükai nindou ai yahurai fondeandî. ¹² Nindou bidîfirî ai gor, sirfa, nîmoei kaki afîndî fihî koarîhefembo ranîmbo ranîwamî worîmbo-ndühümboyei. Nga asu nindou bidîfirî ai nîmî, wohî asu ahurîndambo nîmîndî ranînambo worîmbo-ndühümboyei. ¹³ Rananîmbo nindou ai nîne-moatükunî nüngunahuraiyo ratüpurîyei hîni ngîmarîhindî ra Krai tüküfi simboanî weindahî tükündîfemboe. Asu ranî si weindahî tüküfe simboan-anîmbo God ai hai nahurai ahei ratüpurî ra rande

hoeinde-andür+mbui. Ranan+imbo ai nahan+yo aboed+ safayo ranahambo hoeindeambui. ¹⁴ Asu nindou ai kambohoan+ ran+wam+ wor+imbo-r+hündan+ asu wor+ ahei ranai hai t+k+r+koate-ayo ana, nindou ranai tak+n+ ndahümündimboyei. ¹⁵ Nga asu nindou ahei ratüpur+mayeri ra hai t+k+r+randi ana, asu ai ranahandi tak+n+ ng+r+ ndahümündi. Nga asu aheihoar+ ana haiambeah+ndi hürar+hehindi nouehindi ana, aboedambo-ndahimboyei.

Sih+r+ God+ndi wor-aneft

¹⁶ Se f+f+r+hindai, seana God+ndi wor-anei, nga asu ranane God+ndi Yifiaf+ ranai sihei mbusümo amaro. ¹⁷ Nga asu nindou düdi ai God+ndi wor+ ra moaruwaimbo-areandi ana, asu simbor+ God ai nindou ranahambo moaruwaimbo-ndirümbui. God+ndi wor+ ana ahand+ yang+r-ane asu seana ahand+ wor-anei.

Sih+r+ ng+r+ nindoumbo adükar-anei mb+seft

¹⁸ Se sihei fimbo t+kai hoaf+ndeimboyei. Sihei mbusümo nindou mam+ ai h+f+ ndan+hündambo hohoan+mo süngurandüh+ yare hohoan+moyuhüya, “Roana f+f+r+heandeimb-anah+,” ehu ana, nindou ranai awi nindou-yei h+imboahü h+h+ndi hohoan+moyu-randeimbi nahurai tükümb+fi-yuwamboane. Ranan+imbo asu ai God+ndi hohoan+moambe f+f+reandeimbi nindou hondü tükünd+fimbui. ¹⁹ H+f+ ndan+hündambo aboed+ f+f+r+fe ranana God+ndi h+imboahü h+h+ndi hohoan+mo nahurai-ane. God+ndi hoaf+ yare hoaf+yowohü yahoya, “F+f+rundeimbi nindou ai wos+hoafor+ hoaf+yomo arund+,”

nga God ai ahamundi hohoanimo moaruwaimbo-ndeapurimbui,” *Job 5:13* meho. ²⁰ Nga Godindi hoafi asukai yare hoafiyowohü yahoya,

“Adükari ai fifireamboani fifirundeimb+ nindou-yomondi hohoanimo ranana nimindi aboedi fifirifekoate-ane,” *Buk Song 94:11*

meho.

²¹⁻²² Se ngiri ngorü nindou ranimbo borindei, nga Por, Aporos asu Pita munguambo ra siheimbo fehefembo awi sihei-anemo. Yiní, nga munguambo moatükuní siheimbo fehefembo sihei-ane. Hifi, yangiri ningo, yifi, hapondanane asu süngunamboane mungu-moatükuní ra sihei-ane. ²³ Asu se Kraisind-ane asu Kraisi ai Godind-ani.

4

Adükari ai ahandihoar-ani ahandi ratüpuriyomo-rundeimb+ ahamumbo fifireapur+ arandi

¹ Se yihoeimbo rahurai hohoanimondei: Ai Kraisindi ratüpurimbo nindou-anemo. Ai Godindi hoafi dibo mengoro ranahandi hifandiru-rundeimb-anemo. ² Nga nindou hifandimboayu ahandi ratüpurimbo hohoanimo ana ndahurai-ane. Ai nine ratüpurí hifandimboayu ana, ai ndore aboedi hifandimbandamboane. ³ Se-ane asu nindou hifihündi hohoanimo sünguríhindeimbí ai wandi hohoanimo ranahambo yiboboareandi ana, ra moanane asahi, nga asu ro moai wandihoari raríhe yiboboríhe ríhandi. ⁴ Ro

moai nini-moatükunî moaruwai ramarîheandî ra hohoanîmoyahî, nga asu ngîrî ro wandîhoarî randîhe hoafîindahühîya, “Roana nindou mbumundî hamînd-anahî mbîsahî, nga wani.” Wandî ratûpurî yîbobofe ra Adûkarî yangîr-anîmbo randeambui. ⁵ Ranîmboane asu ranî si ra awi tükûfekoate-yoambe ana, se nindou ngoründî hohoanîmo yîbobofendürîpoanî, nga Adûkar-anîmbo kusû sîmboanî yîbobondearîmbui. Ai-anîmbo munğu-moatükunî dîbo engoro ra ndemündü si nîngoanî dîgembui. Rananîmbo asu ai munğuambo nindou-yafe ngusüfoambe hohoanîmo ra weindahîndeambui. Ranî-sîmboanî anîmbo God ai nindou mamî ahei hohoanîmo ranahambo aboed-ane mbüsümbui.

⁶ Wandafî mamî, ro sîheimbo farîhefendürîmbo hohoanîmoyahüh-anahî asu Aporosdîbo yîhoehî fimbo munğu hoafî ranahambo hoafayahî. Se yîhoehîmbo hohoanîmondühîmunüh-anîmbo asu mbumundî hohoanîmo ranî yangîrî süngundîhindî hoafî mamî hoafîmayo nou “Godîndî bukambe hoafîmayo ra wudîpoapondîhi süngundîhündî,” meho. Ranîmboane asu se nindou ngorümbo hîhîfî-hîhîfîndeihî asu ngorümbo moaruwaimbo-ndîhorîmboyei. ⁷ Wandafî mamî, moai nindou ngorü sîhambo ngoründî hîmboahü adûkarîmbore hîningîreandürî. Asu se nini-moatükunî Godîndî-mayo semîndîkoate-mayeia? Asu se Godîndî-mayo yangîrî nîne-moatükunî asahümündî ana, asu nîmboe se ranî-moatükunî ra sîheihoarî nîmîndîhanefî sei hei sîheihoarîmbo borayeia?

8 Se rar̄hi hohoan̄moyeihī seiya, “Roana ndeara mun̄guambo moat̄ükun̄i naf̄ir̄ihum̄i-ndefomboanef̄i. Roana God̄ind̄i-mayo aboedi-moat̄ükun̄i sahum̄indef̄i hohu af̄indeimbanef̄i. Roana ndeara ad̄ükarī bogor̄imboyahu t̄üküyahumboanef̄i,” maseisī, nga roana ad̄ükarī bogor̄ikoate-aneŋi. Seana an̄ihondümbö ad̄ükarī bogor̄imbondahi n̄iboadei an̄imbo asu ro sebab̄idī bogor̄imbondahu n̄imboefomboanesī.

9 Ro rar̄he hohoan̄moayah̄i, Krais̄ind̄i hoafī sahum̄indef̄i hef̄i-r̄ihundeimbī ȳihoef̄imbo ana God̄ ai h̄if̄in̄i hondü h̄in̄inḡimareamun̄i. Roana kotambe papi-hoaf̄iyomun̄i mbur̄imbo h̄ifokoefemuna s̄ünambeah̄ind̄i nend̄i asu nindou-yei h̄imboahü ȳif̄imbo nahurai-aneŋi.

10 Krais̄imbo far̄ihefembohünd̄a ro h̄ih̄ind̄i hohoan̄moyefeimbī nahurai-aneŋi, nga se rar̄hi hohoan̄moyeihīya, “Ro Krais̄ind̄i hohoan̄mo f̄if̄ir̄ihundeimbī nindou hondü t̄üküyahumboanef̄i,” maseisī. Roana nḡin̄ind̄iyef̄ipoan̄i, nga seana nḡin̄ind̄i saf-aneŋi. Seana nindou ndür̄imbaneŋi, nga roana nindou ȳihoef̄imbo moaruwaimbo-r̄ihimuneimb-aneŋi.

11 Horombo piyo haya ho-hombo hapondan̄i amboan̄i ro wembomboyef̄ühī am̄indasümo k̄ik̄ire yapar̄mar̄ihemun̄i. Asu hoear̄i amboan̄i won̄imbī moaruwai magüd̄ühund̄i. Ai ȳihoef̄imbo war̄i momond̄ifekoate pakar̄hamun̄i marund̄i. Ro moai aboedi ndor̄ihu n̄imareŋi.

12 Roana ȳihoef̄i war̄inambo rat̄üpurī ra t̄in̄ir̄ifoyef̄i mar̄ihund̄i. Ai ȳihoef̄imbo tir̄ifoeŋe hoaf̄ir̄ih̄umunan̄i asu roana aheimbo s̄imbor̄i aboedi hoaf̄imehund̄ürī. Ai

yihoeŋimbo moaruwaimbo-rihimunani asu moanane sefūhi ŋginindi manimboefi. ¹³ Ai yihoeŋimbo amonjon hoafiyahūmunani asu ro sīmbori aheimbo hoafendūhi hoafiyahundūri marihundi. Roana munḡuambo nindou-yei himboahū yafisūhumī nahurai-ayefi. Ro horombo piyefi hohu dūdūbudeimbi nahurai-ayefi.

Korin+hündi ai Por+indi hohoanimo ra sūngumbir+hind-amboane

¹⁴ Se amoaninḡi-mbeyeiya saheheambo-yahipoani ro pas nda sūrū paparhandi. Nga siheimbo didiboadondihearū samboanahi se wandi ḡusūfoahündi nimori nou sūrū nda paparhandi. ¹⁵ Kraisindi hohoanimo sūngumbo siheimbo 10,000 nindou hifandiyondūrimbo animboeisi, ḡa afindi hamindi yahurai boagireimbi-yeipoani, ḡa wani. Ro Godindi hoafi aboedi ra hoafimeha himboriyei mburihū Krais-babidi animboei rani-sūngumbo ro mam-anahi sihei ape nahurai-ayahi. ¹⁶ Ranimboanahi ro siheimbo hūti hoafayahandūri wandimayo hohoanimo nda sahūmūndi mburihū rani-sūngū mbihahabudia saheheambo. ¹⁷ Ranisūngumboanahi haponda ro siheimbo sowana Timoti koamarihhehina asūfu. Aiana Adūkarimbo sūngunambo wandi ḡusūfoahündi nimori nahurai aboedi ratūpuriyu-randeimb-ani. Ai-animbo ro Kraisindi sīmbori hohoanimo sūngurihī asu ahandi nendi munḡuambo hifihi yamundihē arihandi ra siheimbo asūkai hohoanimo botindearūmbui.

18 Awi bidifiri aiana wamboya aiana ngiri yihoe fimbo sowana düfu sei hehimboanei asu ai ahei fimbo borıyei wakirihi arihündi. 19 Nga asu God ai yifirayu ana, ro siheimbo sowana nımai tükündaheamboyahı. Asu rananımbou nındou ahei fimbo borıyeimbiıyei nginındi ra ro türüboadıhe fıfirındiıheamboyahı. Nga ahei hoafi ranana moanane. 20 God ai nginındi hıfandarandı ranana hoafi yangrııyopoanı, nga wani. Nga nginındi moatükunı safıane. 21 Nga se nını hohoanımomboyei hohoanımoayeia? Asu se sıhei hohoanımo ra didıboadofekoateıyeıyanı ro nımıharı semındı hefembo sıheimbo didıboadoıfendürımbouyo hohoanımoayeı? Asu se sıhei hohoanımo ra didıboadoındıhındanı ro sıheimbo hımborı hoafendühı hıpoambofe hohoanımo semındı hefembo sıheimbo sowana sıfombou ranımbouyei hohoanımoayeı?

5

Nımorehı sısıhımo hohoanımo Korin ngoafıhü engoro

1 Sıhei mbusümo ana nımorehı sısıhımo hohoanımo hoafi ranane yangrı wakareandı. Ranımoatükunı ra moai nındou Godındı hoafi süngufekoate ana rarıhi rihündi. Nındou mamı ai afındandı nımorehı hüramündü marandı hoafi nahurai hımborımayahı! 2 Asu awı se sıhei fimboanei borıyeı. Nga awı se afındı hohoanımondeihı aranındeı. Asu sapo nındou düdi ai sıhei mbusümo moaruwai ranı hohoanımomayu ranahambo sıheıambeahındı hündıhorıındeı hımboranamboındıhorı. 3 Roana wandı fıane angunayahı, nga wandı

hohoanimo ana se-babidimboane engoro. SihEFI Adükari Sisas Kraisindi ndürinambo ro sapo nindou sihei mbusümo moaruwai hohoanimomayu ranahambo papirihinühi tñjrifo asahando mamí ranihü se-babidimbo nimboambo hoeirihambo nou. ⁴ Awi se mamí fandihindan-animbo asu ro hohoanimonambo se babidi fandihundan sihefi Adükari Sisasindi nginindi ranambo ai akimi sihiri-babidi nungumbui. ⁵ Rananimbo asu se nindou ranahambo Satanindi warihündihori ahandi moaruwai hohoanimo rani-sünguna ahandi fi ranai moaruwaimbo-ndifimbuisi, nga yifiafi ranai Adükarindi si tüküfe simboani aboedambo-mbifeyowamboane.

Korin ai nindou moaruwai ranahambo yihirimbiri-horamboane

⁶ Awi se borayei habudi ranana aboedi hamindi hohoanimoyopoani! Se fifirihindi hoafi nda, “yis akidou praua ambe parefeyo ana, bret muñguambo ra fufudigondimboe.”

⁷ Ranimbo-hündambo-animbo asu se moaruwai hohoanimo yis wamindafi nahurai ra fifirindihümündi pindihindan-animbo asu se bret simbori nou aboedi hamindi tükündahimboyei. Sapo aboedambo-femunimbo sipsip nimori Krai ra hifokoarüwuri shawurimboanemo asu sihefi God aboedambo-femunimbo sesesimbo si tüküme feyo.

⁸ Ranimbo-hündambo-animbo sihiri rani aboedambofembo si ranahambo hihifi-hihifimbohündambo didiboado-ndihumboane. Sihiri moaruwai hohoanimo raguanambo-ndihumboane Suda ai yis wamindafi

pimarihindi nou. Sihiri yisikoate bret nahurai tükündahumboyefi sapo ra ai anihondumbo hoafimbo asu didiboadofe ratüpurimbo nou-ane.

9 Horombo ro pas sürü papirihikoariheheandühi sahiya, “Se nindou nimorehi sisihimoyei-rihündeimbi babidi fiyimbu-ndeimboyei,” masahandüri. 10 Nindou munḡuambo hifi ndanihünda ai nimorehi sisihimoyomo-rundeimbi, hohoanirihindeimbi, hühbuhüniyei-rihündeimbi asu tikai godimbo hohoanimoyei-rihündeimbi, ranaheimbo munḡuambo hinḡife-ndürimboyoponihoafigayahi, ḡa wani. Asu se nindou hifi ndanihündambo rahurai hinḡifendürimbo hohoanimondeihina, hifi ndan-amboanihinḡiḡndihindi. 11 ḡa roana ranahandambo nimndi hoafi sürü papirihandühihoafigayahina, ndanihoafigandanahamboyahihoafigayahi: Nindou mamiranaambo se anihondümbore-randeimbi wandafi sahündoweimbi ai nimorehi sisihimoyu arand-ane, hohoanire arand-ane, tikai godimbo hohoanimoyu arand-ane, tirifoefe hoafiyu arand-ane, asu bia sümündi haya mamikari hohoanimoyu arand-ane, se aibabidi fiyimbu-ndeimboyei. ḡa aibabidi nimari sesi sesimbo amboanikapeihiyahiyowanimasahi. 12 Ai nḡḡu-nahuraiyoranihohoanimo rana? Nindou düdi ai Godindi nindou-yei mbusümo nḡḡokoate himboraniamaru ranahandi hohoanimo yibobofe ra wandiratüpurimbaiyo? Ai ra wani. ḡa nindou didiyei sihei mbusümo aniboadei ranahei hohoanimo

yibobombirihi-ndamboane. ¹³ Nindou himborani amarei ahei hohoanimo ana God ai yangir-animbo yibobondea-ndurimbui. Nga Godindi hoafi hoafiyohu yahoya, “Se-ana nindou moaruwai shei mbusumo anungu ranahambo yihirindihori,” meho.

6

Kraisindi nindou ana wandafi ngorumbo anihondumbofe-koateyeimbi-yei himboahu papi-hoafiyupoani

¹ Asu Kraisndi nindou seambeahindi mam ahambo hoafi engoro ana, nindou ranai ngiri Godindi nindou seambeahindi fukakiboenduri haya ngu nindou Godimbo fifirifekoate-ayei ahei himboahu hoafi ahandi ra didiboadondeandi. ² Godindi nindou shiri sungunambo nindou hifi ndanihu-ndamboyei hohoanimo yibobofendurimboayefi ranahambo awi se moai fifirihindiyoy? Anihond-ane, sapa se nindou hifi ndanihundambo ahei hohoanimo yibobofembomayei ana, moani akidou hoafi yahurai tukufeyoani nimboe asu ra yibobofehu fifirifekoate-mayeia? ³ Asu sunambeahindi nendi-yomondi hohoanimo sunguna shiri yibobofemboayefi ra awi se moai fifirihindiyoy? Asu ra adukar-ane, nga ranimbo-hundambo animbo haponda ndarhu nimboefambe akidou ndahurai moatukuni ra yibobondihumboane. ⁴ Asu akidou yahurai moatukuni tukundifeyoani nindou Godindi hoafi sungufekoate-mayei aheimbo sowana hoafi ra nimboe sahumundi aheia? ⁵ Seana amoaningingikoate-anei, nga

anɪhond-ane nda, sihei mbusümo sihei wandafi mamɪ ai fifireandeimbi mbanüngu ninɪyafani Kristen apodoho ranai simborɪ hoafiɪafandani didiɪboado-fepiriɪmbohünda. ⁶ Asu ŋgorü Kristen ai ŋgorümbo papi-hoafimbo nindou Godɪndi hoafi süngufekoate-mayei aheimbo sowana nindou ranai ahandi hoafi ra didiɪboado-fembohünda hu-marandi. ⁷ Se sihei wandafi ŋgorü ranahambo papi-hoafiriɪhorühi simborɪ hoafiɪyei arihündi ranana awi Kraisɪndi hohoanimo ana munguna hifina hanimboanei. Asu se nimboe aheimbo himboari yangiri hifandiyondüra siheimbo moaruwaimbo-fendürikoate-mayeia? Asu se nimboe aheimbo himboari yangiri hifandiyondürani siheimayo napo hühbühünikoate-mayeia? ⁸ Nga asu siheihoari-yei simborɪ hühbühünɪyeihɪ simborɪ moaruwaimbo-firiɪmayei, nga sihei Kristen wandaf-anei.

⁹⁻¹⁰ Anɪhondane, nga se ra fifiriɪhindai, nindou moaruwai hamɪndayei ranai ana ŋgiri God ŋginɪndi hifandarandi ranambe ŋgei. Nindou didiɪyei ai nimorehi sisihiimo hohoanimoyei, sanendi kabomombo didiɪbafɪyei, nimorehi nindowenihümbi simborɪ himɪndiyei, asu nindowenihɪ bogo fiyimbu simborɪ moaruwai hohoanimoyomo, hühbühünɪyei, nindou ŋgoründi napo hohoanirihi, bia simɪndei hehi moaruwai mamɪkari hohoanimoyei, nindou ŋgorümbo tirifoefe hoafiɪyei asu nindou ŋgoründi-mayo napo fufurihümündi raro-riɪhindeimbi nindou God ŋginɪndi hifandarandi ranambe ŋgiri ŋgei. ¹¹ Horombo ana nindou

bidiŋiri se yahurai manimboei-anei. Nga Adükari Sisas Kraisi asu Yifiafi Aboedi ai sihei moaruwai hohoanimo ra popoi-mariheneandura haponda se Godindi yangir-anei asu ahandi himboahü mbumund-anei.

Sihefi fi ana Godindi sürühoeimbi ratüpurimboane

¹² Nindou mamai ai hoafinduhüya, “Roana moani ro hohoanimomayahi süngu nini-moatükuniyo refemboayahi ra randiheamboyahi,” mbüsümbui. Yini, nga refeana randowamboyafisi, nga mungu-moatükuni se refemboayafi ranana sihambo aboedi yangiriyopoani. Yini rani-moatükuni ra, ro hoafindahühiya, “Ro nini-moatükuni refemboayahi ra randiheamboyahisi, nga asu ro ngiri nine-moatükuni wambo hifandindandiri,” asahi. ¹³ Nindou ngörü ai afindi sesimbo hohoanimonduhüya, “Sesi ana bodombohündamboane, asu bodo ana sesimbomhündamboane,” ehu. Yini, nga asu rani-moatükuni ana God ai bidifiranambo si tükündifeyoani yibobo moendi-ndeapirimbi.

Nindou ranahandi fi ranana nimorehi sisihimo hohoanimo fi-yopoani, nga Adükariimbo ratüpurimbo fi yangir-ane. Asu Adükari ai fi ranahambo ratüpuriyuhü wudi-poapore arandi. ¹⁴ God ai Adükariimbo yifihündi botimariri ranimbo-hündambo-animbo asu sihefimbo amboani ahandi nginindinambo mare yahurai botindeamunimbui.

¹⁵ Se fifirihindai, sapo sihei fi ranana Kraisiindi fi bidifiri kameihane? Asu

ro Kraisindi fi ra ndahamindi hehea nimorehimbo dibo ho hohoanimo ranambe nga madiheheyo? Ngirindo ranana! ¹⁶ Nindou ahandi fi ra semündü haya hu nimorehimbo dibomborandühi ahandi fi ra nimorehi ranahandi fihî parareandi ra awi se fifirifekoate wamboyei? Hoafi mamî ranai Bukambe yare hoafiyowohü yahoya “Nindou yimbu ahafe fi ranai mamî nahurai tükündifemboe,” meho. ¹⁷ Nga ranimboane nindou düdi ai ahandi fi ra Adükarindi fihî parareandi ana, Adükarindi hohoanimoambe mam-anafani. ¹⁸ Nimorehi sisihimo hohoanimo ra se refepoani. Nindou ranai amuri moaruwai hohoanimoayu ranana ahandi fi ranifihî pareandühiyupoani, nga nimorehi sisihimoayu ranana ahandi hoari ahandi fi ra moaruwaimbo-reandühani. ¹⁹⁻²⁰ Sihei fi ra Yifiafi Aboedindi wor-ayo ra awi se moai fifirihindiyoye? Sapo God ai Yifiafi Aboedi masagadüri sihei fiambe amarondüri. Sihei fi ana sihei yangiriyopoani, nga Godind-ane, sapo ai siheimbo kaki adükarinambo nahurai pemimayundüri. Ranimbo-hündambo-animbo sihei fi ranimbo nîne-moatükuni refembo Godimbo ahinindei.

7

Nimorehi semindi hohoanimo hoafi

¹ Haponda ro pasambe hoafi sürü papimarhandi ranahambo didiboadondihe wataporimbo-ndihandüri samboanahi. Nindou mamî ai nimorehi semindikoate-ayu ana, ra aboedi saf-anesi. ² Nga sihei mbusümo

nimorehi sishimo asu nindowenihî birabirî hohoanimo adükari engoro ranimbo-hündambo-animbo, mamamî nindowenihî ai nimorehümbî yangirîmbiyomo-ndamboane. Asu nimorehi mamamî ai amboanî nindowenihümbî yangirîmbiyei-amboane. ³ Nindowenihî ahandî fi ranana ahandî nimorehi ranahandî fi-ane, nga ranimbo-hündambo-animbo nindowenihî ai ahandî fi ra kikhemîndipoanî. Mare yahurai saf-ane nimorehîndî fi amboanî ahandî nindowenihî ranahand-ane, nga ranimbo-hündambo-animbo nimorehi ranai-amboanî ahandî fi ra kikhemîndipoanî. ⁴ Nimorehi aiana ahandî fi ra ahandîhoarî hifandamboyoanî, nga wanî. Ahandî nindowenihî ai-ani hifandamboayu. Mare yahurai-ani nindowenihî ai-amboanî ahandî fi ra ahandîhoarî hifandamboyoanî, nga ahandî nimorehi ai-ane hifandamboayo. ⁵ Se nimorehühi asu anamîndühîndafîne hena, sifahafehoarî sifahafe fi ra simborî dibokorürî-ndamboyafe. Yinî, asu se sifahafehoarî fi ranahambo bodifohü kikhemîndî mburümbo Godimbo didibafi-fembohünda hoafi firandife mburîna, sifahafe fi ra kikhîrandife animbafe ana, i ra aboed-ane. Nga asu sifahafe fi ra süngunambo mamambe-ndîneandî. Nga asu se sifahafe fi ra ndofe hifandîkoate-ndafeanî asu Satan ai sifahafembo rande hoeindeapirîmbui. ⁶ Ndanî hoafi ndanana moai ro siheimbo randîhindî sahi, nga siheimbo fehefembo se yifirayei ana, randîhindî asahi. ⁷ Nüngürühî ana nindou munguambo ro nou anamîndühîfe asu nimorehühîfekoate nîboadei asahi, nga

munguambo mamami God ai rani-poani rani-poani nginindi yimumareand-ane. Raniyo nindou ngorü ai ngorü-poaniambo moatükuni semündü nindou ngorü ai ngorü-poaniambo semündü marandi.

⁸ Haponda yihoarifi hoarifi asu kai aheimbo hoafayahanduri: Ro raweheandi nou seamboani moani rarihi animboei hei ana, aboed-ane. ⁹ Nga asu se sihei hohoanimo ra ndofe hohoanimokoate fi sihei ra mamikararihündi ana, awi se nimorehühi asu anamindühindahindi. Se rawehindi ranana aboedi saf-ane. Se refekoate-ayei ana, sihei hohoanimo ranai moaruwai ratüpurü hohoanimo ranimbo ngusüfo botindearümboe.

¹⁰ Nimorehi nindowenihühi-yeimbi aheimboane ndani hoafi nda randihindi asahi ranana wandi hoafiyopoani, nga wani. Ranana Adükarindi hoaf-ane. Hoafi ra yahurai-ane: Nimorehi ai ahandi nindowenihühi ranahambo yowanü hini nginderimboe. ¹¹ Nimorehi ai randifeyowohü ana, ai moani nindowenihikoate ni ngombowohü asu ahandi nindowenihü ra sowana hihirife hombowohü. Asu nindowenihü ai ahandi nimorehi ranahambo moi mbüsühi koandihembui, nga yowanü.

¹² Nga nindou amuri ranaheimbo ana, royahi wandi hohoanimonambo yangiri rarihe hoafimayahi, nga Adükarindi hoafiyopoani. Nindou anihondumbo-reandeimbi mamü ai nimorehümbayu ana, asu nimorehi ranai Godimbo anihondumbofe-koateayo ranai nindowenihü rani-dibo ni ngombo hohoanimondoani ana, asu nindowenihü ranai

ahambo moei mbüsühî hîningîndeambui, nga yowani. ¹³ Asu mare anihondümboreandeimbi nîmorehî ai Godimbo anihondümbofi-koate nindou serimîndoanî, nindowenihî ranai nîmorehî ranî-dîbo nîngombo hohoanîmoayu ana, asu ahambo moei mbîsowohü hîningînderîmboe, nga yowani. ¹⁴ Se ranahambo ndondîhi fifîrîndîhindî, nindou düdi Godimbo anihondümbofekoate-yumbü, ai ahandî nîmorehî Godimbo anihondümboreandeimbi-mayondî fihî ahandî fi ra parareandî ana, nindou ranai Godîndî hîmboahü aboed-ani. Asu nîmorehî Godimbo anihondümbofekoate-yoweimbi ai ho nindou Godimbo anihondümbomârîrî ranahandî fihî ahandî fi ra parareandî ana, asu nîmorehî ranai Godîndî hîmboahü aboed-ane. Asu ranî-moatükunî ra wanayo ana, nîmorî ahafe ranai Godimbo anihondümbofekoate-yeimbi-yafe nîmorî nahuraindîmboe. Nga hapondanî ana ai Godîndî hîmboahü aboed-anei. ¹⁵ Nga asu, nindou ai Godimbo anihondümbofekoateyu haya, ahandî anihondümboreandeimbi nîmorehî ra moei yahohefembo hîningîfembo hohoanîmoayu ana, ambesî, nga rambîreandamboane. Nga mare nîmorehî amboa mamî yahurai-ane. Yahurai moatükunî tükündîfeyoanî ana, nindowenihîyu asu nîmorehîyo Kraisimbo anihondümboreandeimbi nindou ranai nîne hohoanîmo ai hohoanîmomayei süngu, rambürîhind-amboane, nga aheimbo moai nîni-moatükunî kîkîhamîndîndürî. Nga God ai se aboedî-aboedîfe nîmarîmbohünda hîningîmareandür-anei. ¹⁶ Godimbo

anihondümbor-woreimbi nimorehi se nüngundo sihaf nindowenihi ranahambo fandihaworani, asu ai-amboani anihondümboreandeimbi tükufembo fifirowandühiyafa? Asu Godimbo anihondümbor-woreimbi nindowenihi, se nüngundo sihaf nimorehi ranahambo fandihawandan, asu ai-amboani anihondümboreandeimbi tükufembo ra fifiriwandühiyafa?

God ai sihefimbo mborai mehu rani hohoanimo süngu nimboefimboane

¹⁷ Nga Adükari Sisas ai nindoumbo muṅguambo niṅgombohünda hohoanimo yimumareandüri. Nga nindou ranahambo God ai Krai sowana mborai ehu ana, moani ai mam rani hohoanimo yangiri süngundandi. Yahurai hohoanimo raniyo ro muṅguambo ṅgoafihü Kraiindi nendi amarei ranaheimbo rarihe yamundihe arihandi. ¹⁸ Nindou mam Sudahüdi ahambo fi-hoeari karu tirihau-reimbihüdi ahambo God ai Krai sowanambo mborai ehu ana, asu ai ṅgiri rani-moatükuni ra asukai koadürükoadürü-ndeandühi dibonapindeandi. Asukai nindou ai ahandi fi-hoeari ra kefe tirihefekoateyu haya, God ai ahambo Krai sowanambo mborai ehu ana, asu ai ṅgiri ahandi fi-hoeari ra kande tirindihendi. ¹⁹ Nindou fi-hoeari kefe tirihefe hohoanimo-ane asu fi-hoeari kefe tirihefekoate niṅgo hohoanimo-ane, ranana moanane. Nga Godindi hoafi süngufe ho ranane ai moani aboedi mbumündi hond-ayo. ²⁰ Muṅguambo nindou ai nüngunahurai nindou-yei ni-boadeiani, God ai Krai sowana mborai ehu ana, ranihü moani randihi

mbiniboadei-amboane. ²¹ Awi se moanî ratüpurîyei-rîhündeimbi nîmboeianîyo God ai sîheimbo mborai ehua? Awi moanane, nga aboedambofembo nafî engoro ana, se rasüngundahindi. ²² Nga asu nindou ranai moanî ratüpurîyu-randeimbî nünguanî God ai ahambo Krais sowana mborai ehu ana, nindou ranai Godîndî himboahü moanî ratüpurîyo-rakoateyu-randeimb-ani. Mare yahurai-ane nindou düdi moanî ratüpurîyo-rakoate nünguanî, Krais ai ahambo mborai ehu ana, nindou ranai Kraisîndî moanî ratüpurîyu-randeimbî nüngumboani. ²³ God ai sîheimbo kakî adükarînambo nahurai masemündündür-anei. Nga ranîmbo-hündambo-anîmbo se ngîrî nindouyafe hohoanîmo süngundowandühi moanî ratüpurîyafî-randeimbî nahuraindafî. ²⁴ Wandafî mamî, mamamî se nîne-moatükunî rarîhinda God ai Krais sowana mborai ehu ana, se mamî ranî hohoanîmo yangîr-anîmbo randîhindühi nîmboei.

Hoarîfamborî asu kaisahoabedî ranahei hoafî

²⁵ Yihoarîfî hoarîfî ranaheimbo ro moai Adükarîndî-mayo hoafî sahamîndî heheambo-yahîpoanî, nga moanî wandî hohoanîmonambo yangîr-anahî ro ndarîhe hoafayahî. God ai wambo hîpoambo-reandîrühî anîhondümbore-andîrî haya ahandî ratüpurî masendîrî. ²⁶ Haponda tîngîrîfo afîndî engoro ranîmbohünda nindou ai moanî yahurai-poanîmbo mbînünguwamboane. ²⁷ Se nîmorehümbayafî ana, asu se nîmorehî ranahambo moei mbîsamboyafî. Awi asu

se nimorehi semindikoate-ayafi ana, asu se nimorehimbo kokondamboyafi. ²⁸ Nga asu se nimorehi asowandifi ranana moaruwai hohoanimoypoani. Nimorehi yihoarifi ranai ho nindowenih aserimindo ana, ranimoatükun ra ai moaruwai hohoanimoowohüyopoani. Nga nimorehi nindowenih ranai nimorehühi nindowenihühi-yahindeimbi ana, hifi ndanihü tñjirifo afindi ndahümündimboyei, nga ranimboanahi yahurai moatükun ra sheimbo sowahi tüküfembo ro moei asahi.

²⁹ Wandafi mam, ro ndahurai-anahi ndarthe hohoanimoayah. Adükarindi si ra hapondani gedüh+yopoani anñgo. Awi hapoana hombo nindou nimorehümb ai nimorehikoate anñgu nou yare yahurai mbünñguwamboane. ³⁰ Nindou düdi arani-araniyu-randeimbi, ai moani afindi hohoanimokoateyu-randeimbi manñgu nahurai-mbiyuwamboane. Nindou düdi hihifi-hihifiyu-randeimbi ai nindou hihifi-hihifiakoateyu-randeimbi nahurai-mbiyuwamboane. Nindou düdi napo pemiyu-randeimbi ai nindou napokoateyu-randeimbmayu nahurai-mbiyuwamboane. ³¹ Asu nindou hifi ndanihündambo ratüpur ratüpuriyei-rihündeimbi, ai ngiri hifi ndanihündambo ratüpur ranahambo yangiri ngusüfo pandihindi. Hifi haponda ndare anñgo ra ngiri ndande gedühi hamindi nñgo.

³² Se afindi hohoanimooyo wakife ranahamboanahi ro moei asahi. Anihondümbo-reandeimbi nimorehikoate hoarifi anñgu ana, ai Adükarindi ratüpur ranahamboani

afindî hohoanîmoyu arandî. Adükari ai ranahambo hîhîfi-hîhîfîmbiyuwa yahuhaya. ³³ Nga asu nîmorehühîfimbî nindou ana hîfi ndanîhündambo moatükunîmbo afindî hohoanîmoyu arandî nîmorehî ai ranahambo hîhîfi-hîhîfîmbeyowa yahuhaya. ³⁴ Ranîmboane asu hohoanîmo ahandî ranai yimbumboareandî. Nga anîhondumbo-reandeimbi nîmorehî nindowenihi-koate yihoarîfi-mayo ranai ana hohoanîmo ahandî ranai Adükarîndî ratüpurî hohoanîmo ranîfihî yangîr-ane apenîngondo, ai ahandî fi asu yifiafi ra Adükarîndî yangîrî mbînîngowa yahohaya. Nga asu nîmorehî nindoweniheimbî ana, ai hîfi ndanîhündambo moatükunî ranahamboane hohoanîmoyo arandî, ahandî nindowenihi ranahamboya ai hîhîfi-hîhîfîmbiyuwa yahohaya. ³⁵ Sîheimbo ro ranî hoafi ranahambo yowanî sahandürîhi-yahîpoanî, nga wanî. Ro sîheimbo fehefendürîmbo samboanahî hoafi ra hoafayahî. Asu rananîmbo se mbumundî hohoanîmo süngundîhindühî Adükarîndî ratüpurî ranî yangîrî randîhindühî nîmboeianî rananîmbo, asu nîni-moatükunî ranai ngîrî sîheimbo fondamîndîndürî ngo saheheamboanahî hoafayahî.

³⁶ Nga nindou ranai nîmorehî semîndîmbo dîbonîyahündo-weimbi, ranahambo ngusüfoambe hohoanîmoayu ana, asu ai nîmorehî ranahambo semîndîmbo afindî hohoanîmoayu ana, ra moanî sîsîkoate mbîsemündu-wamboane. Ranî hohoanîmo ana moaruwai hohoanîmoyopoanî. ³⁷ Nga

asu ranî hohoanîmo ranahambo ahandî ngusüfoambe yangîrî hohoanîmoyuhü, asu ahambo ranî hohoanîmo ra nîmai botifekoate-ndowohü, ahandî hohoanîmo ranai ngînîndî nîmarîndowohü, nîmorehî ra moanî mbînîngo ehu ana, ra aboed-ane. ³⁸ Nindou ranai sapo ahandî nîmorehî dîbonîmayei ra asemündu ana, aboed-anesî, nga asu nindou düdi ai nîmorehî moanî dîbon-ayei ranahambo semîndîkoateayu ana, ra moanî aboedî hamînd-ane.

³⁹ Nîmorehî nindowenihümbî ana nîne-hohoanîmo ai hohoanîmomayo ranî-süngu ngîrî randeandî ahandî nindowenihî ai nînguambe ana. Nga nindowenihî ai yîfînduan-anîmbo, ai nindowenihî ngorü semündîmbo hohoanîmoayo amboanî ai rambîfeyo-wamboane. Nga ai Adükarîmbo anîhondümbö-rireimbî yangîr-anîmbo nderîmîndo. ⁴⁰ Asu ai moanî yare anîngo ana, ai moanî mare aboedî ranîhü rande hîhîfî-hîhîfîna nîngomboe. Ranana moanî wandî hohoanîmo-ane. Nga ro rarîhe hohoanîmoyahüî Godîndî Yîfiáfî ranai fiambe nîmarîmbo farîhendîrî arandî asahî.

8

Tikai godîmbo nînîhondî sîhefeimbîhündî sesîmbo hoafî

¹ Haponda ro tikai godîmbo sesî sîhefeimbîhündî ranahambo wataporîmbondîha samboanahî. Bîdîfîrî ai seiya, “Roana fîfîrîhundeimb-aneî,” aseî. Yînîsî, nga fîfîrîfe ranana afîndî-afîndümbî hohoanîmo botîreandühane, nga ngusüfo pefe hohoanîmo

ranane nindou ngorümbö nginiramindi arandi. ² Nindou ranai nine-moatükunî ra anihondü hamindi fifirihеandeimb-anahi ehu ana, awi nindou ranai mungu-moatükunî ra fifireandeimbi hamindiyupoani. ³ Nga asu nindou didiyei ai Godimbo hohanimoayei ana, asu God ai nindou ranaheimbo fifireandürimboani.

⁴ Nga asu sapo ninihondi tikai godimbo sihefeimbihündi sesî ranahambo ana ro rarthe hoafayahî: Sîhirî ranahambo ndorihu fifirihumboanefî, tikai god ranana anihondü hondüyopoani, nga sisami yangir-ane. Nga God hondü ana moani mamî yangiri hamind-ani anungu ranahambo sîhirî fifirihurimboanefî. ⁵⁻⁶ Asu afindi moatükunî ranahambo hoafiyehiya “god” asei ane, asu afindi moatükunî ranahambo “adükari” asei-ane. Munguambo rani-moatükunî god asu adükari ra nimoamo-ane hifin-ane ra aningo ana, I ra ambemboane, nga sîhirî ana mamî God yangir-ani sihefi Ape anungu. Aiana munguambo moatükunî ra niminduhani asu sîhirî ana ahand-ane animboefî. Adükari aiana moani mamî hamind-ani anungu asu aiana Sisas Kraisi-ani. Ahandî sünguyo munguambo moatükunî ranai tükumefeyo. Asu ahandî sünguna sîhirî amboani animboefî.

⁷ Nga nindou bidifiri ana ranahandambo hohanimo ra moai fifirihindi. Aiana tikai god horombodidi ranahambo süngumarihündi. Ranimboanei asu tikai godimbo ninihondi sihefeimbihündi ra anihondü hond-ane masei. Aiana türüfoarhi fifirihindühi-yeipoani.

Ranane asu ai sesi sahüsihü, ranahambo ahei ngusüfoambe moaruwai-aneñi asei. ⁸ Anihondane, nga asu sesi aseso ra ngiri God sowana akimñi ndemñdñndürñi ngo. Sihirñi sesi ra sesikoate-ayefñi ana, ngiri Godñdñi himboahü moaruwai tükündahundñi. Nga asu sihirñi asahusifñi ana, ngiri ahandñi himboahü aboedñi tükündahundñi. ⁹ Nga asu se ranñi-moatükunñi ranahambo hñbadñihumbo. Se nñne hohoanñimo refemboayeyi ra randñihandañi, asu nindou düdi ai ahandñi Godñmbo anihondümbofe akñdou safayo ranai hoeindñihandañwanñi, asu ai-amboa refembo hohoanñimoayeyi ana, ai moaruwai hohoanñimo-ndeimboeyi.

¹⁰ Nindou fifirñiwandeimbi se tikai godñdñi worñi ranambe hafñi nñmarñifñmbo sesi sowasñfanñi, nindou Godñmbo akñdou yangñiri anihondümbo-reandeimbi-mayu ranai hoeiareanñini ana, asu ai tikai godñmbo nñnihondñi sihefeimbñihündñi ra sesñmbo hohoanñimondümbui. ¹¹ Rananñmbo asu sihafñi hohoanñimo ranai sihafñi wandañi ahambohündambo kameihñi Sisas Krais yifñimayu, sapo akñdou yangñiri anihondümbo-reandeimbi-mayu ranahambo moaruwaimbo-nderñimboe! ¹² Ranñi süngumbo-anñmbo asu se sihafñi wandañi ranahambo hohoanñimo moaruwaimbo-rowandoañi, ai ahandñi ngusüfoambe nñni-moatükunñiyo aboedñiyo asu moaruwaiyo türüfoefe hohoanñimo ra moaruwaimbo-arowandñi. Ranñimboane asu se Kraisñmbo hohoanñimo moaruwaimbo-marowando. ¹³ Ranñimboane asu nñni sesi wandñi wandañi ranahambo rareranñi moaruwai hohoanñimo asemündu ana, ro ngiri sesi ra asükainda

dagadihi, wandi wandafi ai moaruwai hohoanimo-ndumbuimbohunda.

9

Por amboani Kraisindi hoafi sowandümo homo-rundeimbi bidifiri nahurai-ani

¹ Ro nindou-yafe hohoanimo süngufekoate-anahi moani aboedi animboahi. Ro Kraisindi hoafi sahamindi ha-rihandeimbi animboahi asu Sisas sihefi Adükarí hoeimarhini. Ro Adükaríndi ratüpurí ratüpurímayahi sünguyo muṅguambo seana anihondumbo-rihindeimbi tükümehindi. ² Asu wambo nindou bidifiri ai Godíndi hoafi semündü hu-randeimbiyupoani masei. Nga se fifirihimboanei, wandi ratüpurí ranambo se anihondumbo-rihindeimbi tükümehindi ranina ro Adükaríndi hoafi sahamindi ha-rihandeimb-anahi ranahambo nafuimayo.

³ Nindou bidifiri ai wandi hohoanimo ra yiboborihinda raní hoafi ranane simborí hoafiyahandürí aríhandi. ⁴ Kraisindi hoafi sahumíndefí hefi-rihundeimbi ro yíhoefí ratüpurí ranimbohünda sesi, sesi asu hoe simíndimbo, ra ahinümbiyo? ⁵ Asu Adükaríndi akihoandi-yomo, Pitayu bidifiri Kraisindi hoafi sowandümo homo-rundeimbi-yomo ai ramefundí nou anihondumbo-reandeimbi nimorehi-dibo hoafi semíndi hoahoangombo ra ahinümbiyosi? ⁶ Awi Barnabas-dibo ro yangiri yíhoehi fi faríhefembo kaki semíndi ratüpurí ratüpuríyoani, asu amurí Kraisindi hoafi sowandümo homo-rundeimbi ranai wanimboyosi? ⁷ Nindou mamí ai amimbofi

anüngu ra ahandihoari sesi kokombo-
mandifiyosi? Nindou ai nümbüri hifareandi
ra ahandihoari sesi yimungu-remindikoate-
mandüyosi? Asu nindou ai burmakau
moanġuiarandi ra ahandihoari burmakau titi
boboe ra simindikoate-mandüyosi?

⁸ Roana nindou-yafe hohoanimo süngu
yangiri-yahipoani hoafayahi. Nga ahinümbi
hohoanimo amboani yahurai hoafimayo. ⁹ Nga
Mosesindi ahinümbi hohoanimo ranambe
sürü papirandühi yahoya, “Burmakau ai wit
hipiri fifirigendani se yowan ahandi yafambe
kikihemindipoani, bidifiri wit dedimboe yaho
hefembo,” meho. Asu God ai burmakaumbo
yangiri hoafiyuwaisi? ¹⁰ Ranana yihoezimboyu
hoafimayu. Anihond-ane, Bukambe hoafimayo
ra sihefimbo rambirihinda yahohayamboyo.
Nindou ŋgorü ai nümbüri hifireandaniyo,
asu ŋgorü ai yimungu-ramüduanayo, ranai
sapo ahafandi ratüpurayafani ranimbohünda
sesi ra bidifiri semindimbo hohoanimo-
mbeyafandamboane. ¹¹ Ro sihei mbusümo Yifiafi
Aboedindi-mayo hoari ra hifi kamarihundi,
ranimbohünda se yihoezimbo fi farihefembo
bidifiri sesi saimbo ra yowanimandiyosi?
¹² Sapo se nindou bidifirambo sihei-mayo napo
semindimbo yini, ase ana, asu yihoezimbo
amboani afindimbo yini, mbi-seiamboane.

Ro sihei-mayo napo semindi ra nafi yangorosi,
nga ambe masefi. Ro semindikoate-mayefi ra,
sapo Kraisindi aboedi hoafi ra nafi gifepoani,
sefi hoahumboyefi. Ranimboane ro tihirifo
afindi sahumindefi arihundi, nga ranimbo

moanane asefi. ¹³ Se fifiri hindai, nindou Godi ndi adükarî worambe ratüpurîyomo arundi, ranai ranîfihînd-ane sesi sowandümo arundi. Nindou Godîmbo nîni hondî hîfokoaru sihou-rundeimbî fondi ranîwamî ratüpurîyomo arundi, ranai sihefembo fondi ranîwamî nînd-ane nîni hondî bîdîfîrî sowandümo arundi. Awi ra se moai fifiri hindîyo? ¹⁴ Mamî ranî-süŋguyo, Adükarî ai yahuya, “Nindou aboedî hoafi wataporîmbo-arundi ranai nindou wataporîmbo-arundürî ahei-mayo bîdîfîrî napo ahamundi fi fehefembo mbîsahüpur-amboane,” mehu.

¹⁵ Nga ro moai rasüŋgurîhundi. Asu hapondani amboani sihei-mayo napo semîndîmbo-yahîpoani pas nda sürü paparîhandî, nga wani. Ro napo semîndîkoate ranahambo hîhîfî-hîhîfayahî, asu ngîrî ngorü nindou ai ro hîhîfî-hîhîfayahî nafî ra gündeandi. Ai rambareambonana, ro yîfayahî ra aboed-ane. ¹⁶ Ro Aboedî hoafi hoafîndahühi ra ngîrî wandî fimbo borîndahühi roana aboedî hohoanîmo süŋgurîheandeimb-anahî mbîsahî, nga wani. Sapo Aboedî hoafi hoafîmbo ranana wandî ratüpurî wambo ro ngîrî hîni ngîndîheandi. Ro aboedî hoafi hoafîkoate-yahî-mbonana, ro ngîrî aboedî nîmboahi. ¹⁷ Ro wandî hohoanîmo süŋgu ratüpurayahî ana, ranîfihî takîni ndahamîndîmboyahî. Nga Adükarî ai wambo ranî ratüpurî ra masendîramboanahî ro ratüpurayahî. ¹⁸ Asu ro nîni takîni wandî ratüpurî ranîmbohünda mandahamîndîha? Ro takîni semîndîmbo-mayahî aboedî hoafi hoafiya arîhandî ranîmbo-hündambo ranana

moai nini-moatükuni sahamindihî. Nimorehî nindowenihimbo moani hoafimbo ranahambo takini nahurai-ane.

Por ai munquambo nindou-yei moani ratüpuriyu-randeimbimbofi manüngu

¹⁹ Ro nindou ngoründi moani ratüpuriya-rihandeimbi-yahipoanisi. Nga asu ro wandi hohoanimonambo Kraisindi nindou tüküfembohünda nindou afindi safi semindimbo ahei moani ratüpuriya-rihandeimbi nahurai animboahi.

²⁰ Ranimboane ro Suda-dibo nimboambo ahei hohoanimo sünguritheandi, Suda aheimbo aboedambo-fendürimbohünda. Ahinümbi hohoanimo ra moai wambo hifandirandiri, nga nindou-yei himboahü ahinümbi hohoanimo ra sünguritheandühi nou-ayahî ahinümbi hohoanimo süngurihindeimbi aheimbo aboedambo-fendürimbohünda.

²¹ Asu Suda-yafe ndifo ahinümbi hohoanimo süngufekoate-ayei, ranaheimbo ro-amboani ahinümbi hohoanimo süngufekoate-ayahî aheimbo aboedambo-fendürimbohünda. Nga asu ro moai Godindi ahinümbi hohoanimo ana hininngiritheandi. Wani, nga Kraisindi ahinümbi hohoanimo ana sünguri-heandühanahi.

²² Asu didiyei nginindi anihondümbofekoate-ayei, ranaheimbo semindi-ndürimbohünda ro-amboani nginindi anihondümbofekoate nahurai-ayahî. Ro nindou bidifiri aboedambo-fendürimbohünda nafi kokombo munquambo nindou-yei hohoanimo süngurithe arihandi. ²³ Ro rani ratüpurî ra rarihe marihandi, Sisasindi aboedi hoafi ra nginindi tükümbifeyowa sahehea. Rananimbo ro-amboani Adükari ai

aboedi hoafindi aboedi moatükuni nindou ranaheimbo saimbo napire masihendi ra ndahamindi sahehea.

Sihiri napo semindimbo pipindefomboane

²⁴ Sapo se fifirihindi napo semindimbo pipi ranambe munguambo nindou pipiyehanei, nga mamı yangir-animbo pipi ranahandi napo ra ndemündumbui. Nga ranimboane se-amboanı napo semindimbo pipi ra tıjirifondei.

²⁵ Munguambo nindou pipi ranambe napo semindimboayei ana, ahei fimbo hohoanimo ra hinıngirıhi hehi, napo semindimbo pipi ranambe tıjirifoyehanei. Aiana awarıhoei-randeimbi napo semindimbo tıjirifoyei arıhündi, nga ro awarıhoefekoateyo-randeimbi napo semindimbo tıjirifoyefi arıhündi.

²⁶ Ranimboane ro nindou napo semindimbo pipiyuhü amurı himbokoate ahu nahurai-ayahı. Asu nindou fifahi yangoambe dıboadore yangora arandı nou raweheandi, nga moai mamıkarı yangorıhandı, nga wanı. ²⁷ Nga ro hohoanımoayahı süngufembo tıjirifoyahühi wandı fi yamundıhe arıhandı.

10

Ngiri sihiri Israer hohoanımomayei süngundıhündi

¹ Wandafı mamı, sıhefi amoaı mamı ai Moses sünguhoranı, nıne-moaatükunı aheimbo-so tüküme Feyondürı ranahambo-animbo hoeındıhirühi ndondıhi hohoanimo ra türıboadıhındı. Aiana hamburı sırıwara

aboeda bamar̄hehind̄i muᅇguambo mbur̄ᅇgai mam̄i ran̄i hoareh̄i nimboeimbo. ² Mbur̄ᅇgai-ambeyo asu sir̄i wara-ambeyo ra ai Moses̄ind̄i süᅇgur̄ih̄ündei-mb̄imboyahi hund̄ür̄imayei. ³⁻⁴ Nindou muᅇguambo ai God sesi masend̄i ra sah̄üsi asu, God hoe masend̄i ra sim̄indei mar̄ih̄ünd̄i. Asu ai hoe ra mas̄im̄indei God̄ind̄i nimoei aboedambeah̄ind̄i asu nimoei ra ahei süᅇgu maho. Nimoei ranana Krais-ani. ⁵ Nga asu God ai nindou af̄ind̄i aheimbo h̄ih̄if̄i-h̄ih̄if̄ikoate-yund̄ür̄ih̄i, asu ran̄imboyo nim̄i woh̄i fur̄ikoate-reand̄üh̄i yif̄isaf̄iyeh̄i, ahei yif̄in̄imoko ranai moan̄i mam̄ikare kur̄imayo.

⁶⁻⁷ Ran̄i-moatükun̄i aheimbo tükümeᅇfeyond̄ür̄i ranana sih̄iri hoeifemboh̄ünda nafuimboane. Nindou bid̄if̄ir̄i ai moaruwai moatükun̄i ra süᅇgumar̄ih̄ünd̄i asu sisam̄i god ranahambo süᅇgur̄ih̄i mar̄ih̄ünd̄i, ran̄imboyo se-amboan̄i ran̄i-moatükun̄i ra yowan̄i ran̄i-süᅇgufepoan̄i yaho haya yare nafui-mayo. Bukambe yare hoaf̄iyowoh̄ü yahoya, “Nindou ai sesesiyo asu wain hoe sim̄ind̄i rambo nimareimbo, asu ai bot̄iyahi h̄ih̄if̄i-h̄ih̄if̄iyeh̄i nimoreh̄i sis̄ih̄imoyei mar̄ih̄ünd̄i,” meho. ⁸ Sih̄iri ana nimoreh̄i sis̄ih̄imo, nindowenih̄i b̄irab̄ir̄i hohoan̄imoyopoan̄i, nindou bid̄if̄ir̄i ramehind̄i nou. Ran̄iyo mam̄i-s̄imboan̄i 23,000 nindou ai yif̄isaf̄i kur̄imayei. ⁹ Ran̄imboane asu sih̄iri ᅇᅇr̄i Adükari ahambo sis̄ind̄ind̄ihur̄ih̄i, rand̄ihur̄i hoeind̄ihur̄i nindou bid̄if̄ir̄i ai ahambo ramar̄ihori nou. Aiana ramar̄ihori ran̄imboyei aheimbo amoas̄ir̄i ai tik̄ir̄i marand̄üra yif̄isaf̄imayei. ¹⁰ Nindou bid̄if̄ir̄i ramehind̄i nou, sih̄iri nin̄i-moatükun̄i tüküᅇfeyoan̄i hoaf̄iyo

hoangopoaŋi. Nga ranimboyo nindou bidifiri ranai ramehinda sunambeahindi nendi nindou hifokoare-randeimbi ai aheimbo moaruwaimbo-mareanduri.

¹¹ Rani-moatukuni aheimbo tukumefeyonduri ra nindou bidifirambo nafuimbo nahuraiyo, nga ranimboyo asu rani-moatukuni ranahambo sihefimbo ahini hoafombohunda suru papiru masihoemo. Sihiri ana ndeara bidifiranambo si tukufembo bidifiruhanefti animboefti nda.

¹² Ranimboane asu nindou mamai ai hoafiyuhuya, “Roana nginindi nimboambo-anahi,” ehu ana, moani ai hibadambo-animbo nungu, nga asu ai pundumbui. ¹³ Nine refe hoeifembo moatukuni siheimbo sowahi tukumefeyonduri, ranana rani-poanimbo moatukuniyopoaŋi, nga wani. Siheimbo sowahi tukefeyonduri ra bidifirambo amboaŋi tukufenduri arandi nahurai-ane. God ai hoafiyu masihendi hohoanimo rasunguareandi ana, asu ngiri nini-moatukuni siheimbo refe hoeifembo tukefeyo ranai sihei nginindi ranahambo ngasundeandi, nga God ai siheimbo ngoru-sungunde fandiheirimbui. God ai animbo siheimbo nginindamundu-nduranai, asu se nginindi nimboeimboyei nine-moatukuni siheimbo refe hoeifembo tukufe simboaŋi. Ranimbo asu ai siheimbo aboedi nafi koandheira tukundahimboyei.

Sihiri ngiri God asu moaruwai nendi yibobo sungundihundi

¹⁴ Wandafi mamai hondu, ranimbo-animbo se moaruwai nendambo didibafife rani fikimi hopoaŋi. ¹⁵ Se fifirihindeimbi nindou-aneisi, nga ro siheimbo hoafi nda

hoafehandürí, nga ro hoafayahí nda se síheihóari türüboadíhíndí. ¹⁶ Adükárándí kap nda Godímbo dídíbafíyahu híhífíríhúrí mburíhu símíndefí aríhúndí ra síhefímbo Kraisíndí horínambo mamíhüreamuní arándí. Sapo bret bídífírí hífítíríhu aríhúndí ra Kraisíndí fí ranífíhí mamíhüreamuní arándí. ¹⁷ Sapo bret mamí engoro ranímbohündambo wamboane, asu nímorehí nindowenihí síhírí afínd-aneví, nga fí mamayefí. Sapo munguambo síhírí bret mamí ranahandamboane sahusífí aríhúndí. ¹⁸ Se Israer nindou ranaheimbo hohóanímó-ndahündürí. Raníhündambo nindou ana ai Godímbo fondíwamí sesí síhefímboándambo sahusímí, ranai ana sapo sesí Godímbo síhefímbo bíbídímboyei ai mamühíyahi maríhúndí.

¹⁹ Se ngírí randíhi hohóanímóndehíya, Ro Por tíkai godímbo sesí saimbo ra aníhónd-ane asahí mbísei. Roana moai tíkai god ranahambo aníhónd-ane sahí. ²⁰ Waní, nga ro raríhe hoafayahí: Níne-móatükuní Godímbo süngufekoate nindou ai sesí asíhehíndí, ranana ai moaruwai nendí ranaheimbo hohóanímóyahündüríhanei aheimbo asíhehíndí, nga Godímbo ana waní. Ranímboanahí ro síheimbo moaruwai nendí raní-babídímbo mamíhüfembo yowaní asahandürí. ²¹ Se ngírí Adükárándí kap ranambe ndímíndei asu moaruwai nendí-yafe kapambe ndímíndei ndíhúndí. Asu se ngírí Adükárándí sesí dagüdi asu moaruwai nendí-yafe sesí ra dagüdi ndíhúndí. ²² Awi síhírí randíhundani, Adükári ai síhefímbo ngusüfoambe moaruwaimbo-mbíreamuní

sefiṁboyefa? Asu sihefi ṅḡnṁndi ra ahandi ṅḡnṁndimbo ṅgasüdeamboyo?

Munḡambo si aho ra Godimbo aboed-ani ya-homboane

²³ Bidifiri seiya, “Munḡambo moatükunṁ ra sihiri randihumboane,” asei. Yinisi, ṅga asu ṅgiri munḡambo moatükunṁ sihiri rawarihu hefi ranai sihefiṁbo fandihemuni. Bidifiri seiya, “Munḡambo moatükunṁ ra sihiri randihumboane,” asei. Yinisi, ṅga asu munḡambo moatükunṁ sihiri rawarihundi ranai ṅgiri fandihemuna ṅḡnṁndi nimboefi.

²⁴ Nindou mamṁ ai ṅgiri ahandi fimbo yangiri hibadandi, ṅga wani. Nindou munḡambo ai ṅgorümbo fehefembo hohoanṁmondei.

²⁵ Munḡambo maketambe ninihondi safi sahümündeimbi ranana dagüdi, ṅga ranahambo aboedimbayo mbisei hehi afindi hohoanṁmondeihṁ düdu-düdundei wakṁndihimboyei. ²⁶ ṅga Bukambe yare hoafiyowohü yahoya, “Hifi ndan-ane asu munḡambo-moatükunṁ hifi ranifihṁ engoro, ranane munḡambo ra Adükarṁndi yangir-ane,” meho. ²⁷ Asu nindou mamṁ Godimbo anihondümbofe-koateyuweimbi ai siheimbo ho ahandi worambe sesimbo hoafinduanṁ, asu se hombo hohoanṁmoayei ana, nine sesṁ siheimbo asahündürṁ ra se dagüdi. ṅga asu se ranahambo afindi hohoanṁmondeihü, düdu-düdundei wakṁndihimboyei. ²⁸ ṅga asu nindou mamṁ ai hoafiyundürühṁya, “Sesi ndanana moaruwai nendambo sihefeimbṁhünd-ane,”

mbüsüwanṁ ana, se sesṁ ra dagüdimboyei, nindou

ai yare hoafimayu mbisei hehi asu ngusüfoambe moaruwai-ane yaho hohoanimombohünda. ²⁹ Ro sihei ngusüfoambe moaruwai-ane yaho hohoanimombo-yahipoani. Nga nindou ngorü ai ngusüfoambe ranahambo moaruwai-ane mbüsümbui ranimbo hohoanimoayahi.

Ro wandihoari ana sesi ra dagadimboyahi, nga asu nindou ngorü ai moaruwai-ane ehu ana, ngiri wandi ratüpurü ra gündeandi. ³⁰ Asu ro Godimbo hihifirihüni hehea sesi ra sahasihanü, asu nimboe nindou ngorü ai ro hihifimarihüni ranahambo moaruwai-ane ehua?

³¹ Ranimboane asu se sesi ra dagüdi, hoe ndimindei, asu nine-moatükunü aho ra rawarihindi ra, munquambo Godimbo adükarani yahombo-hündambo-animbo randihindi.

³² Se ninimmoatükunü randihindühü Sudaanei, ahei ndifo-anei, asu Godindü nend-anei ranaheimbo hoeindihindühü moaruwai-ane mbiseimboyei.

³³ Ro-amboani munquambo nindou ai refemboayei ranü hohoanimo-ane rarihe arihandi. Roana wandi fi ranahambo farihefembo yangiri hohoanimoyopoani rarihe arihandi, nga wani. Roana munquambo nindou ranaheimbo God ai

11

aboedambo-mbireandürü hohoanimo ranane ratüpurüya arihandi. ¹ Se wandi hohoanimo ra süngundühi ngei, ro Kraisindi hohoanimo süngurüthe arihandi nou.

Nimorehi ai mbiro gabudifembo hoaf-ane

² Ro siheimbo hihifi-hihifayahandüri, sapo se munḡuambo si aho ra wambo hohoanimo-yahündirühi, asu ro siheimbo yamundihearühi sihei warambe masahandüri, ra süḡgurihü hei marihündambo. ³ Nga ro siheimbo ndani-moatükuni ndaniḡmoanahi ndondihi fifirindihindi asahi ra ndahurai-ane: Krais ai munḡuambo nindowe-yei mbiro-ani, nindowenihi ai ahandi nimorehi ranahandi mbiro-ani, asu God ai Kraisindi mbiro-ani. ⁴ Ranimoane nindowe düdi ai nindowe himboahü mbiro gabude haya, Godimbo didibafifi asu Godindi hoafi hoafayu-ane ra Kraisimbo moaruwaimbo-rirühi nou-ani. ⁵ Nga asu nimorehi mamai ai ahandi mbiro ra gabudifekoate didibafife arand-ane, asu Godindi hoafi hoafayo-ane ra ai ahandi anamindi ranahambo moaruwaimbo-rerihü nou-ane. Nimorehi ranai ana sapo amoaninḡimbeyowa sei hehi, mbiro foarihesindeimbi moani aninḡo nahurai-ane. ⁶ Nimorehi ranai ahandi mbiro ranahambo gabudifembo wanindowohü ana, ai mbirinani ra bodifo kikirandühi tüpurimbi-hendamboane. Nga asu nimorehi ranai ahandi mbiro ra kikiyo foarihembo amoaninḡindowohü ana, asu ai mbiro ra gabudi-mbi-reandamboane. ⁷ Nga asu nindowenihi aiana ahandi mbiro ra gabudeambui. Aiana sapo Godindi ndüreimbi asu ninḡindi nafuimbo sisami nahurai-ani. Nga asu nimorehi ahandi ra süḡgumbo nindowenihi ai ndüreimbi-ndümbui. ⁸ Nga moai nindowenihi ai nimorehindi hamindinambo tüküfiyu, nga nimorehiyo nindowenihi ranahandi

hamindinambo tüküme feyo. ⁹ God ai moai nindowenihî ranahambo nafîrürî nîmorehî ranahambo fehefembohünda, nga wantî. Nga nindowenihî ranahambo fehefembohündamboyo nîmorehî ra nafîmarandî. ¹⁰ Ranîmayowamboane sünambeahîndî nendî ai hoeifeyoanî, nîmorehî ranai Godîndî ratüpurî ratüpurayo ra nafuimbohünda, ai ahandî mbîro ra gabudî-mbîreandamboane.

¹¹ Nga Adükari-babîdî anîmboefî ranana nîmorehî ai moai aheipoanîmbo nîboadei rîhündî. Asu nindowenihî ai moai ahamundîpoanîmbo nîngomo rundî, nga wantî. ¹² Nga God ai nîmorehî ranahambo nindowenihî ranahandî finambo randî nafîmaranda, nîmorehî ranai tüküme feyo. Nga asu God ai haponda nindou ranahamumbo nîmorehî-yei furambe nafîrapurî arandî. Asu muŋgu-moatükunî ra Godîndî süngu-ane tüküfearandî. ¹³ Sîheihoarî hoafî ndanahambo türüboadîhindî: Ranîmboane asu nîmorehî ai ahandî mbîro ra gabudîfekoate, nindou hîmboahü Godîmbo didîbafîfe hoafî ra aboedîyo? ¹⁴ Nindou sîhefî hohoanîmonambo yangîr-ane sîheimbo rahurai nafuiyoarandî. Nindowenihî ai mbîrînanî hoandarümbî ana, aboedî hamîndîyopoanî. ¹⁵ Nga asu nîmorehî ai mbîrînanî hoandarümbayo ana, ranamboanî aboedî hîmbombeyo-wamboane. Sapo ranî-moatükunî ra God ai ahandî mbîro gabudîfembohünda masagado-ane. ¹⁶ Nga nindou mamî ai ranî-moatükunî ranahambo hoafîndu hoanğuhü ana, ai ranahambo ndore tûmbîfoareand-amboane: Roanahî asu Godîndî nend-anei ro moai nğorü hohoanîmo süngurîhu

rɪhundi.

Adükarɪndɪ sesɪ sesɪmbo

¹⁷ Nga hapoana ro sɪheimbo bɪdɪfɪrɪ moatükunɪ yamundɪheandürɪ samboanahɪ, nga asu se nɪne-moatükunɪ ratüpurɪyei arɪhündɪ ranahambohünda ngɪrɪ ro sɪheimbo hɪhɪfɪ-hɪhɪfɪ-ndahandürɪ. Se Godɪndɪ hoafɪ hɪmborɪmbo fandɪhindühɪ, asu se moaruwai hohoanɪmo afɪndɪ hohoanɪmoayerɪ ra moai nindou farɪhendürɪ randɪ. ¹⁸ Sɪheimbo ndanɪ hoafɪ nda boatei hoafɪnda samboanahɪ: Asu seana fandɪhindühɪ yikürübüyei wakɪrɪhindühanei. Ro ranɪ hoafɪ ra rarɪhe rahurai hɪmborɪmayahɪ, nga asu ro hoafɪ ranahambo akɪdou anɪhondümbomariheandɪ. ¹⁹ Nga awi anɪhondü yikürübüfe hohoanɪmo tükümbɪfeyowamboane, sapa düdi sɪhei mbusümo anɪmboei ranai Godɪndɪ hohoanɪmo sünguarɪhindɪ ra ndorɪhi hoeimbɪrɪ-hindamboane. ²⁰ Ranɪmboanei asu se mamɪ fandɪhindühɪ, asu Adükarɪndɪ sesɪ ra ndofe mamɪ nɪmarɪmbo sesɪkoate-mayerɪ. ²¹ Rananei asu nindou mamamɪ se sesɪ ra sɪheipoanɪmbo sahümündi hehimbo, nɪmai sahüsi arɪhündɪ. Ranane asu nindou bɪdɪfɪrɪ ai moanɪ wembopo nɪmareianɪ, asu bɪdɪfɪrɪ ai afɪndɪ hamɪndɪ sahüsühi, hoe sɪmɪndeihi, hohoanɪmo mamɪkararandürɪ arandɪ. ²² Awi se sesɪ, sesɪ asu hoe sɪmɪndɪ rambo ra worɪkoate-wamboayerɪ? Asu se Godɪndɪ nendɪ ranaheimbo moananei seimboayerɪ, wandafɪ mamɪ bɪdɪfɪrɪ ranaheimbo sesɪ napokoate ai mamareia, amoanɪngambo-arɪhindürɪ. Ro sɪheimbo nüngundɪhe hoafɪmandahandür-a?

Awi ro siheimbo hihihi-mandandüriyo?
Wani yangir-ane.

²³⁻²⁴ Yamundife hohoanimo nda Adükarindi-mayo sahamindi heheambo-anahi, asu siheimbo masahandüri: Rani nimbokoani Sudas ai Adükar Sisasimbo hürütümbi nindou-yomondi warihumariramboyu asu ai bret mamı ra semündü haya, Godimbo hihihirüri mbura, hifitire haya, hoafiyuhü yahuya, “Bret nda wandı fisaf-ane, sihamumbo farihefepuri-mbohünda. Ndani-moatükunı nda se randu ndundi, wambo hohoanımomböhünda,” mehu. ²⁵ Raniyu asu sesi ra sowasümo mburu, mare yare yahurai kap amboani semündü haya, hoafiyuhü yahuya, “Kap ndanana Godındı simborı hoafi femındı sihefe moatükun-ane, asu wandı horınambo ngınındı tükündıfemboe. Ndani-moatükunı nda se nını-simboanı-yomo asimındımo ra se randu ndundi wambo hohoanımo-yondırımbohünda,” mehu. ²⁶ Muŋguambo si ra se bret nda sahüsi asu kap ndanambe simındı arıhündı ana, Adükarı ai yifımayu ranahambo weindahı hoafıyei rıhündühanei. Rani-moatükunı ra se randıhi ŋgeiani, asu Adükarı ai hihihıfi mbıkusuwamboane

Nindou ai Adükarındı sesi moaruwaimbo-areandı ana, ai hıti-ani

²⁷ Ranımoane nindou düdi ai ndofe hohoanımo-koateyuhü, ai bret ra sesü, asu kap ranambe hoe sümündü arandı ana, Adükarındı fi asu horı ra moaruwaimbo-reandühani, asu nindou ranai ahandı fi hıti-anandı. ²⁸ Nindou ai moanı ahandı fi ranahambo hohoanımondu

hoeindeandühi animbo, ai bret ra dedü asu kap ranambe hoe ndümündü ndandi. ²⁹ Rani-moatükunî ra rahurai-ane: Nindou düdi ai Adükariñdî fi ranahambo ndofe hohoanimo türüfoefekoateyu haya, moanî sesî ra sesü, kap ranambo hoe simündî arandî ana, ai ahandî fi ra ahandîhoari hüti-anandî. ³⁰ Sapo ranimboanei nindou afindî se angünimboyeihî, hamindî kemindîkoate-yeihî, asu bîdîfirî ai yîfimayeî. ³¹ Asu sihîrî sîhefîhoari sîhefî fi ranahambo türüfoarîhundühi, bret sahusifî, asu hoe asimîndefî ana, Godîndî himboahü ngîrî hütindefî. ³² Nga asu Adükari ai sîhefî hohoanimo ranahambo türüfoare-
 amunühi, aboedîkoate-mayowambo sîhefî hohoanimo ngorü-süngure arandî. Ai sîhefimbo rawareamun-animbo, asu sihîrî ngîrî hîfî ndanîhündambo nindou rawehindî nou, ai-babîdî awarîndîhehundî.

³³ Wandafî mamî, ranî-mayoamboane, asu se sesimbohünda fandîhindühi ana, awi se sesimbo mbîseimbo ra bîdîfirambo hibadîhündürî hehimbo animbo, mamî dagüdi. ³⁴ Nindou düdi ai wembombonduhi ana, ai ahandî worambe animbo mbîsesüwamboane. Rananimbo asu se mamî fandîhindühi amboanî, asu ngîrî Godîndî papi-hoafî ranambe ngei. Bîdîfirî hoafî awi engorosi, nga asükainda tükündaheandüh-animbo ranamboanî didîboado-ndîheamboyahî.

12

Yifafî Aboedîndî-mayo ranî-poanî ranî-poanî ratüpurî moatükunî

1 Wandafi mamî, rani-poani rani-poani ratüpurî Yifiafi Aboedi sai-arandi ranahambo se ndorîhi fifirîmbîrîhinda samboanahî. 2 Horombo se Godîndî hoafi süngufekoate nimboeiambe, rani-simboani ana munguambo si maho ra sîsamî god hoafîkoate, yîfî nahurai mengoro, rani sowanamboyo ai sîheimbo hürîhümündî-hündürî hei marîhündâ, asu rani-süngu hei marîhündî ra se fifirîhimboanei. 3 Ranimboanahî asu se ndani-moatükunî ranahambo fifirîndîhindî asahî, ra ndahurai-ane. Asu Yifiafi Aboedi ranai nindou ngoründî fiambe amaro-ana, nindou ranai ngîrî hoafîndühîya, “Sisas ai moaruwaimbo-mbîfiyu-wamboane,” mbüsu. Nga asu nindou mamî ai hoafîyuhüya, “Sisas ai Adükar-ani,” ehu ana, asu ai Yifiafi Aboedîndî süngu yangîr-ane hoafîyu arandî.

4 Yifiafi Aboedîndî ratüpurî ra afînd-ane engorosî, nga asu awî Yifiafi ranana mamî rani yangîr-ane sagadürî arandî. 5 Adükarîndî ratüpurî ra rani-poani rani-poani ratüpur-anesî, nga asu Adükarî mamî ranahamboane ratüpurîyei arîhündî. 6 Rani-poani rani-poani ratüpurî ngînînd-ane, nga God mamî ranai-ani nindou mungu ranaheimbo ngînîndî ra sagadürî arandî. 7 Yifiafi Aboedi ranane ahandî-mayo ngînîndî ra nindou mamamî ranaheimbo tüküfe arandî nindou munguambo farîhefendürîmbohündâ. 8 Nindou ngorümbo Yifiafi Aboedi ranai ngînîndî sagadowohane ndofe hohoanîmo wataporîmbo-yondürîmbohündâ. Nga asu nindou ngorümbo mare Yifiafi mamî

ranai nginindi sagadowohane ndofe fifirife ranahambo waporimbo-yondürimbohünda. ⁹ Yifiafi mamî ranane nindou ngorümbo anihondümbofe hohoanimo ra sagado arandi. Asu mare Yifiyafi mamî ranane ai nindou ngorümbo nindou anğünümbo-yeimbimbo didiboado-fendüri-rambo nginindi ra sagado arandi. ¹⁰ Asu nindou ngorümbo hepünifeimbi moatükunî refembo nginindi ra sagado arandi. Asu nindou ngorümbo Godindi hoafi hoafiyo rambo nginindi ra sagado arandi. Asu ngorümbo ai Yifiafi Aboedindi-mayoyo asu moaruwai nendiyei-mayoyo ratüpuri ra türüfoefembohünda nginindi ra sagado arandi. Nindou ngorümbo rani-poanimbo hoafi hoafimbo nginindi ra sagado arandi. Asu ngorümbo rani-poanimbo hoafi hihirifoefe hoafi nginindi ra sagado arandi. ¹¹ Yifiafi Aboedi mamî ranane ai rani-poanimbo rani-poanimbo nginindi ranahambo yare arandi asu ai-ane moani ahandi hohoanimonambo yangiri nindou mamami ranaheimbo nginindi yiboborearü arandi.

Munquambo sibirî fi mamî ranahandambo bidifir-anesî

¹² Fi ra mam-anesi, nga asu ngorü-poani ngorü-poani moatükunî ra ranifihî papireamboane. Ahandi rani-poani rani-poanimbo moatükunî afind-anesi, nga fi mamî ranifihî türemarand-ane. Krais ai rahurai-ani. ¹³ Mamî rani-süngumboane munquambo sibirî, Suda, Suda-yafe ndifo, moani ratüpuriyei-rihündeimbi, asu moani nimboeimbi nindou, sibirî fi mamî

raninambo hundürimayefi. Asu munquambo sihefimbo God ai Yifiafi mamî ra masemuni.

¹⁴ Fi ranana moani mamî moatükuninambo yangiriyopoani pare haya aningo. Aiana afindi rani-poani rani-poani moatükuni ra papire mburamboane fi ra mamî nahurai aningo.

¹⁵ Asu tinarî ai hoafindowohüya, “Roana watinarî-yahipoani, ranimboane asu ro fi ranahandi-yahipoani,” mbisimboesi, nga sapo aiana fi mamî ranahandamboane.

¹⁶ Asu himboambe ai hoafindowohüya, “Roana himboariyahipoani, ranimboane roana fi mamî ranahandiyahipoani,” mbisimboesi, nga sapo aiana fi mamî ranahandamboane.

¹⁷ Asu fi munqu ranai himboari rani yangirayo ana, asu nungunde himborimanda? Asu fi munqu ranai himboambe rani yangirayo ana, nungunde fisinarü kamadada?

¹⁸ Fi mamî ranana ai yahuraiyopoani, nga God ai moani ahandi hohoanimonambo rani-poani rani-poani moatükuni ra fi mamî ranihî papimareand-ane.

¹⁹ Nga asu fi mamî ranahandambo moani mamî rani yangirayo ana, asu fi ranai nahü maningoa?

²⁰ Fi ranai moani yare ningowan-ane, asu fi mamî ranihî rani-poani rani-poani moatükuni ranai papire haya aningo.

²¹ Ranimboane asu ngiri himboari ai watinarimbo hoafindowohüya, “Ro ngiri sihambo ndahamindihanini,” mbiso, nga wani. Asu ngiri mbiro ai tinarimbo hoafindowohüya, “Roana ngiri sihambo ndahamindihanini,” mbiso, nga wani. ²² Nga awi sihiri nahaniniyo sihefi fi ranahambo

ranana ṅginindeimbi-yopoani asefi, rani-moatükunî ranai fi ranifihî paiarikoate-ayo ana, asu ṅgirî fi ranai aboedî ndonde ṅṅo, ṅga wani. ²³ Asu fi ranahandambo bidifirî moatükunîmbo sihirî aboedî moatükunî-yopoani asefi, ranahamboanefî sihirî aboedî yihuru arihundi. ṅga asu fi ranahandambo bidifirî amoanṅṅimbü moatükunî ranahamboane aboedî didiboado-arihundi. ²⁴ Fi bidifirî aboedî ra moanî hinṅṅirihu arihundi. ṅga God aiyu ahandihoari muṅguambo rani-poani rani-poani fi bidifirî ra fi mamî ranifihî mamambere hinṅṅimareandi. Raniyu asu fi bidifirî ranahambo moanane asefi ranahambo ai ndorihoeimbi hinṅṅire marandi. ²⁵ Fi mamî ranai ṅgorü-poani ṅgorü-poanimbeyo yahuhayambo yare hinṅṅireambo-yupoanî, ṅga fi mamî bidifirî, mamî bidifirî ranai mamî hohoanîmo süṅgu simborî farihafirümbeyeia yahuhayamboyu yare hinṅṅimareandi. ²⁶ Ranîmboane fi ra ṅgorü mamî bidifirî asübusimboayo ra, asu fi mamî muṅgu ranai-amboani asübusiyowohane. Asu fi ra mamî bidifirî aboed-ane asefi ana, asu muṅguambo fi ranai-amboani aboedî hihifi-hihifi-yowohane.

²⁷ Ranîmboane muṅguambo nindou se Kraisîndî fi-anei anîmboei. Asu muṅguambo se ahandî fi bidifirî nou-ayei. ²⁸ God ai bidifirambo Kraisîndî nendî-mayei ranaheimbo rahurai yare hinṅṅimarearü. Weanṅgurühididî ranai Kraisîndî hoafi sowandümo homo-rundeimbi, ranîkimîndî ranai Godîndî hoafi hoafiyerihundeimbi, asu ranîkimî ra yamundu-

rundeimbi, asu hepünifeimbi moatükunî rarîhi-rîhündeimbi, asu nindou aᅅgünümbi aboedîrîhi-rîhündeimbi, asu nindou farîhehi-rîhündeimbi, asu muᅅguambo ratüpurî aho ra hîfandîrîhi-rîhündeimbi, asu ᅅgorü-poanîmbo hoafi hoafiyo-ramboanei ranaheimbo hîniᅅgî-mareandürî. ²⁹ Awi nindou muᅅguambo Kraisîndî hoafi sahümündî hei-rîhündeimbi yangîrîyei anîmboeia? Awi muᅅguambo Godîndî hoafi hoafiyei-rîhündeimbi nindou yangîrîyei anîmboeia? Awi muᅅguambo yamundîhi-rîhündeimbi nindou yangîrîyei anîmboeia? Awi muᅅguambo hepünüfeimbi moatükunî ratüpurîyei rîhündeimbi yangîrîyei anîmboeia? ³⁰ Asu muᅅguambo nindou ai aᅅgünümboyeimbimbo aboedî-fendürîmbo ᅅgîniindeimbi yangîrîyeia? Muᅅguambo nindou ai ᅅgorü-poanîmbo hoafi ra hoafiyei-rîhündeimbü yangîrîyeia? Asu muᅅguambo nindou ai hoafi ra hîhîrîfoadîhi hoafiyei-rîhündeimbü yangîrîyeia? E! ranî-moatükunî ra ai wanî. ³¹ Se moanî aboedî hamîndî moatükunî ranî yangîrî semîndîmbo ᅅgusüfo pandîhindî.

Sîhîrî nindou amurambo ᅅgusüfo pandîhumboane

Nga ro sîheimbo nahanîyo aboedî hamîndî nafi aho ranahambo nafuindahandürî samboanahî.

13

¹ Asu ro nindou ranaheimbo nindou-yei hoaf-ane, asu sünambeahîndî nendî-yomondî hoafi ranane ra hoafiyahandürühi, asu ro

nindou ranaheimbo ḡusüfo pefekoate-ayahĩ ana, asu ro nümüsü fandıyoanı, moanı hoafayo hoango nahurai-ndamboyahĩ. ² Asu ro Godĩndĩ hoafĩ hoafĩndahandürühi, Godĩndĩ hohoanımo dıbo engoro ra muḡuambo fıfırarıheandane, asu muḡuambo fıfırıfe ra fıfırarıheandane, asu ḡḡnĩndĩ hamĩndĩ anıhondümborıheandühi asu nımoei-wafu nımaroanı hoafıyahanı gorügoanıni aho-ane, asu ro nindou ranaheimbo ḡusüfo pefekoate-ayahĩ ana, asu ro moan-anahı. ³ Ro wandı napo muḡuambo masıheheandı ra napokoate-yeımbı nindou fehefendürımbı yımbondıhe, asu wandı fı ra hıniḡḡndıheandanı nindou ai wambo haiambe mandundıranı hai tıkrında-ndırimboesı, ḡḡ asu ro ḡgorü nındoumbo ḡusüfo pefekoate-ayahĩ ana, ra ḡḡrı wambo aboedı fandıhendıri.

⁴ ḡgorümbı ḡusüfo pare-randeımbı ai warı hoafeandüh-reandühi farıhendürı arandı. Asu ai moai nindou ḡgorümbı ḡusüfoambe moaruwai hohoanımoıyü randı, asu ahandı fımbı moai borıyü randı, asu moai ahandı fımbı hıhıfı-hıhıfıyü randı. ⁵ Ai moai afındı-afındıyürandı. Asu ai moai ahandı moatükunımbı yangrı hohoanımo pare randı, asu moai nımeḡınou ḡḡnındıyü randı. Asu ai moai nindou ahambo moaruwaimbımarıhorı ranahambo hohoanımoıyü randı. ⁶ Asu ḡgorümbı ḡusüfo pare-randeımbı aiana nıne-moatükunı moaruwai-ayo ranahambo moai hıhıfı-hıhıfıyü randı, ḡḡ aiana anıhondü hohoanımo ranahamboane hıhıfı-hıhıfıyü arandı. ⁷ Ai ana muḡuambo tıḡrıfo aho

ra moanane yahu arandi, asu munguambo si aho ra Godimbo anihondumbo-riri randuhani. Munguambo si aho ra God ai fandihendirimbui yahuhaya, hifandanduhi asu munguambo tihirifo ra tukufeyoani, ai nginindi nungumboani.

⁸ Ngorumbo ngusüfo pefe hohoanimo ra ai ngiri awarindihoayo. Nga Godindi hoafi hoafombo hohoanimo ranana kikingamindimboe. Rani-poanimbo hoafina hoafi hohoanimo ranana moendindimboe. Fifirife hohoanimo ranana awarindihoemboe.

⁹ Mungu-moatükuni aho ra moani bidifiri-bidifiri yangir-ane fifirihumboayefi. Godindi hoafi hoafimbo ranamboani awi moani bidifiri yangir-ane hefi hoafiyefi arihundi.

¹⁰ Nga süngunambo nine-moatükuni aboedi hamindi-mayo ranai tukündifeihi animbo, asu nine-moatükuni moani bidifiri-bidifiri yangiri hohoanimomayefi ranai awarindihoemboe.

¹¹ Horombo ro nimori-yahambe rani-simboani wandi hoafi, hohoanimo, fifirife rani-moatükuni ra nimori nou rasüngumarheandi. Nga hapondani ana ro adukari-yahühi nimoakidibou-yei hohoanimo ra hiningiriheamboanahi.

¹² Haponda munguambo moatükuni awi moai sihiri ndorihu fifirihundi, nga hoehimboambe nahurai-ane hoeirihu arihundi. Nga süngunambo animbo sihiri Godimbo ndondhuri ahandi ngusumboari ra hoeindihumboyefi. Hapondani ana moani bidifiri yangir-ane fifirarheandi.

Nga süngunambo-animbo ro ahambo ndondhini fifirindi-hinimboyahi, ai wambo haponda ndore fifirareandiri nou.

¹³ Nga haponda

ngimi moatükuni nda, Godimbo anihondümbofe hohoanimo, Godimbo anihondümbofehü himboyondombo hohoanimo, asu nindou ngorumbo ngusüfo pefe hohoanimo ra moani koadürumbo-koadürumbo yagodimboe. Nga ngimi hohoanimo ranahandambo, ngorumbo ngusüfo pefemboane ai adükari hamindayo.

14

Godindi hoafi hoafimbo hohoanimo pandihumboane

¹ Munguambo si aho ra nindou bodimondambo ngusüfo pefembo hohoanimoyo homboane. Asu se Yifiafi Aboedindi-mayo nginindi rani semindimbo hohoanimondei ngei. Nga Godindi hoafi hoafiyorambo nginindi ranimbo se moani ngusüfo pandihindi. ² Nindou düdi ai rani-poanimbo hoafinambo hoafayu ana, nindou ranaheimbo hoafiyundürühi-yupoani, nga ai Godimbo yangir-ani hoafayu. Sapo hoafi ra nindou ranai ngiri fifirindhindi, nga ranana Yifiafi Aboedi-mayo ranahandi nginindinambo Godimbo yangir-ani dibo hoafi hoafiyundo arandi. ³ Nga asu nindou düdi ai Godindi hoafi hoafayu ana, asu ai nindou ranaheimbo anihondümbofe ra nginemindindürühi farihendürühi, asu ngusüfoambe aboedi didiboado-rearühane. ⁴ Nindou düdi rani-poanimbo hoafinambo hoafayu ana, ai ahandi fi nginemindimbo yangir-ani hoafayu. Nga asu nindou düdi ai Godindi hoafi ra hoafayu ana, asu hoafi ranai Kraisindi nendi ranaheimbo

nginindamündürimboe. ⁵ Ro siheimbo munguambo rani-poanimbo hoafinambo hoafindei sahehea hohoanimoayahisi, nga awi ro siheimbo Godindi hoafi hoafiyoramboanahi hohoanimoayahi habodhi. Nindou düdi ai rani-poanimbo hoafinambo hoafinduanu asu nindou ngörü ai hoafi ranahambo hihirifoefe hoafiyorananimbo, asu Kraisindi nendi munguambo ranaheimbo hoafi ra fandihendürimboe. Nga nindou düdi ai Godindi hoafi weindahi hoafayu ranana rani-poanimbo hoafinambo hoafimbo ngasündeamboane.

⁶ Wandafi mamı, awi ro siheimbo sowahi tükundaheandühi rani-poanambo hoafinambo hoafindahandüranı ra ro ngiri siheimbo fandiheandüri. Nga ro siheimbo God ai wambo bidifiri moatükunı weindahimareandiri hoafi, fifirifembo moatükunı hoafi, Godindi hoafi hoafiyorambo hoafi asu yamundifembo hoafi ra ndahandüranı-animbo, siheimbo fandiheandürimboyahi.

⁷ Hoahoango rakoate-randeimbi moatükunı, nümüsi, fufunı, mbonifaifai ranamboanı moanı mamı rahurai-ane. Rani-moatükunı munguambo ranai mamıkarı hoafindoanı ra nüngundıhi nindou ai himborimandei hoafi ahandı rana?

⁸ Nindou ai yifiarimbo yinafoaiyu-randeimbi ai ndofe yinafoaikoate-ayu ra, asu nindou didai yifiarimbo napo ra didıboadomandea?

⁹ Moanı mare yahurai-ane, asu se rani-poanimbo hoafinambo hoafayei ra asu nindou amurı ai nüngundıhi sihei hoafi fifiri-mandıhında? Ranana se moanıpo hoafindamboyafi, nga sihafı

hoafi ranai moani weri-yafui nou nimoamo ngomboe! ¹⁰ Yini, munguambo hifi ndanihu rani-poani rani-poani hoafi afind-ane engoro. Nga asu moai mamani hoafi ranai ranahandambo nini ndi fifirifekoate yangoro, nga wani. ¹¹ Nga asu ro hoafi wataporayu ranahandi nini ndi ra fifirifekoate-ayah ana, nindou hoafayu ranai wani nindou amurinduan asu ro-amboa ahandi nindou amurindamboyahi. Se rani-poanimbo hoafinambo wataporindeiani siheimbo yahurai tukundifemboe. ¹² Nga se-amboa Yifiafi Aboe ndi-mayo ngin ndi ra semindimbo hohoan moyei arihundi ranimboane asu se Kraisi ndi nendi fehefembo ngin ndi ra semindimbohunda tinirifondei ngei.

¹³ Ranimboane nindou dudi ai rani-poanimbo hoafinambo hoafiyu-randeimbi ana, ai hoafayu ranahambo Kraisi ndi nendi ranaheimbo hihirifoefe hoafimbohunda ngin ndi ranahambo Godimbo didibafimbi fiyuwamboane. ¹⁴ Asu ro rani-poanimbo hoafinambo didibafeheandi ana, wani yifiafi ranai-ane didibafefeyo, nga asu wani hohoanimo ranai ana moani moaruwai titanimbo-reamboane.

¹⁵ Asu randifeyoani ra ro nungumandihea? Ro wani yifiafi ranambo didibafinda-heamboyahisi, nga asu ro wani hohoanimo ranambo amboani didibafinda-heamboyahi. Ro wani yifiafi ranambo herunda-mboyahisi, nga asu ro wani hohoanimo ranambo amboani herundamboyahi. ¹⁶ Godimbo se sihafifi yifiafi ranambo yangiri hihifariri ana, asu moani ndi nindou-mayei ranai fandifeambe ngiri hoafindeihifi, "Anihond-

ane,” mbisei se hihifi+yafambe. Sapo se hoafayafi ranahambo ana nindou ranai moai fifiri+hindi. ¹⁷ Godimbo hihifi+imbo didibafife s+hafi ra aboedi saf-anesi, nga ngiri nindou ngorü ranahambo ngin+nda-m+indündürü. ¹⁸ Ro af+ndimboanahi rani-poan+imbo hoaf+nambo Godimbo hoafiya ar+handi ra siheimbo ngasündi+hea-ndür+imboanahi asu ran+imboanahi ro Godimbo hihifar+hüni. ¹⁹ Nga Kraisindi nendi fandifeambe roana, moani nindou ai fifiri+hindeimbi hondahüfeimbi (5) hoafi yang+ri yamund+fe-ndür+imbo hohoan+moayahä. Nga asu hoafi moani af+ndi ham+ndi rani-poan+imbo hoaf+nambo watapor+imboyo ho ana, aboedi ham+ndiyopoani.

²⁰ Wandafi mamä, se ni+moak+id+bou hohoan+moayei nou hohoan+mo-ndeimboyei. Moaruwai hohoan+mo aho ranan+imbo se ni+moak+id+bou nou hohoan+mondeihä ni+mboei, nga asu sihei hohoan+mo ranana nindou boag+ri nahurai-an+imbo se ni+mboei. ²¹ Ah+nümbi hohoan+mo sürü pap+randühä yahoya, “Rani-poan+imbo hoafi hoafümbi nindoundi yafambe süngu-ane, asu nindou amuri+yei yafambe süngu-ane, ranan+imbo nindou ndanaheimbo ro hoaf+ndahandür+imboyahisi, nga asu ai ngiri wambo hi+mbor+ndei,” mehu Adükarä ai.

²² Nga ranane asu rani-poan+imbo hoafi hoaf+imbo ngin+ndi ranai nindou Godimbo an+hondümbofe-koate-mayei ranaheimbo nafuimbo moatükun-ane, nga asu an+hondümbo-ri+horeimbi ranaheimbo ana want. Nga asu God+ndi hoafi hoaf+imbo ngin+ndi ahei

mbusümo ranai anihondümbor-rihoreimbi aheimbo nafuimbo moatükun-ane, nga Godimbo anihondümbofe-koate-mayei ranaheimbo ana wani. ²³ Ranimboane asu Kraisindi nendi ranai mamühi fandihindani se rani-poanimbo hoafinambo hoafayei ana, asu fifirifekoate-yeimbi asu anihondümbofe-koate yeimbi ranai tükündahi siheimbo hoeindihindürühi, ai ana hihindi-hihindiyehanei mbiseimboyei. ²⁴ Nga munguambo Godindi hoafi rani yangiri hoafindeian-animbo, asu anihondümbofekoate-yumbü asu fifirifekoate-yumbü ai tükündifi-hündambo amboani asu ai hoafi ra himborindu haya moaruwai hohoanimomayu ranimbohünda ngusüfoambe afindi hohoanimondimbui. ²⁵ Rananimbo asu ahandi hohoanimo dibo megoro ra weindahindeandühi, asu ai yiri yimbu pusinde nimandümbor Godimbo hohoanimonduwohö hoafindühümboya, “Awi anihond-ane, nga God ai se-babidi sihei mbusümo anüngu!” mbüsümbui.

Godimbo ratüpurü hohoanimo ra aboedi mbihowamboane

²⁶ Wandafi mamü, asu se nüngundühi ramandihinda? Munguambo se fandifeambe, nindou ngörü ai herü hohoanimonduhane, ngörü ai yamundiferambo hohoanimo hohoanimonduhane, ngörü ai God ai nini-moatükunimboyo hoafimbohünda nafuimayundoane, ngörü ai rani-poanimbo hoafinambo hoafimboane, asu awi asukai sapo

ai hoafi+yumbi hihirife hoaf-ane, mungu rani-moatükuni ra hoafimbeyei-amboane. Mungu-moatükuni ra Kraisiñdi nendi ranaheimbo nginimbira-mindüramboane. ²⁷ Nga asu nindou bidifiri ai rani-poanimbo hoafinambo hoafimbo hohoanimondeih ana, moani nindou yimbundafandani asu ngimindimondani yangir-animbo rambirundamboane. Nga asu moani ngorü ai hoafindu kikingamünduan, ngorü ai hoafiyu-mbirandamboane. Rananimbo asu nindou ngorü ai nine hoafi ngorü ai hoafimayu ranahambo hihirifoare hoafimbiyu wamboane. ²⁸ Nga asu nindou ngorü ai rani-poanimbo hoafinambo hoafinduan ranahambo hihirife hoafimbo nindou ranihü ningokoate-nduan ana, asu nindou ranai rani hoafinambo hoafindümbui, nga moani ai sisiakoate nmandumbo-animbo ahandi fimboane asu Godimboane rani yangiri hoafimbiyu-wamboane.

²⁹ Yimbu ngimi nindou saf-animbo Godindi hoafi hoafimbo-mayo ra hoafimbeyomondamboane. Nga asu amuri bidifiri ai moani nimarimombo nine hoafi ai hoafayomo ranahambo tümbirundamboane. ³⁰ Nga asu nindou mam wataporambe amaru ahambo God ai nafuiduan, asu nindou nungumbo hoafayu ranai ahandi hoafi ra awi kikingimbiramüdu-amboane. ³¹ Rani-süngumbo-animbo nindou munguambo mamami Godindi hoafi hoafindimondani, asu nindou mungu amarei ranai hoafi ranahambo firihindühi nginindi mbininimboei-amboane. ³² Godindi

hoafi hoafimbo nginindi sowandümondeimbi nindou ana ai moani ranahandi nginindi ra hifandi-mbirundamboane. ³³⁻³⁴ Sapo God ai sihefimbo moai mamikariyo wakiferambo yifiriyu, nga moani aboedi ndorihefe niŋgomboane yifirayu.

Kraisindi nendi mungu ai fandifeambe ana, awi nimorehi ai wataporindeimboyei, nga moani sisikoate nimandei. Kraisindi nendi munguambo yahurai-ane rarihi arihündi. Nimorehi aiana ngiri hoafindei sapo Mosesindi ahinümbi hoafi hoafimayo süngu ai moani nindowenihi-yomondi hoarehi nimboei. ³⁵ Nimorehi ai rani-moatükuni ranahambo fifirifehü türüfoefembo mbiseimbo ana, ai ahei nindowenihi ranahamumbo worambe düdumbeyahi-puramboane. Nimorehi ai Kraisindi nendi fandifeambe botife hoafi ana, amoaniŋgeimb-ane.

³⁶ Awi Godindi-mayo hoafi ra siheimbo sowahindi botife homboyo? Awi asu hoafi ra siheimbo yangiri tüküfemboyo? ³⁷ Nga asu nindou mamai ai rande hohoanimonduhüya, “Ro Godindi hoafi hoafiya-rihandeimb-anahi,” ehuyo, asu “Yifiafi Aboedindi fifirife masahamindihii,” ehu ana, refeana ai fifirimbireand-amboane, nga Adükari ai randihindi mehu hoaf-ane nda ro siheimbo sürü paparhandi. ³⁸ Nga asu nindou rani hoafi ranahambo himborikoate-ayu ana, asu se ngiri ahambo himborindei.

³⁹ Ranimboane wandafi mamai, Godindi hoafi hoafimbo hohoanimo ranahambo yangiri

ngusüfo pandihi ngei, nga asu se rani-poanimbo hoafina hoafimbo yowan mbiseimboyei. 40 Kraisindi nendi fandifeambe mungu-moatükuní aho ra wudi-poapondíhi ndondíhi randíhindí.

15

Krais ai yifiyu hayamboyu asükaiyu botimefiyu

1 Wandafí mamí, haponda ro síheimbo aboedí hoafí masahandürí ra asükainda hohoanimo botíndíhendürí samboanahí. Aboedí hoafí ra se sahümündi hehimboyei asu se raniñhi nginíndí maníboadei ranahamboanahí. 2 Aboedí hoafí síheimbo ro bokarímarí-heheandürí ranahambo nginíndí kíkíhíríhümündi aníboadei hei ana, ranambo se aboedambo-ndahimboyei. Nga refekoate-ndeianí ana, ngírí fandíhendürí.

3 Ro hoafí hímboríya heheambo masahamíndíhi ra síheimbo masahandürí ra ai aboedí adükarí moatükuní hamínd-ane: Krais ai síhefí moaruwai hohoanimo ra raguanambo-fembo-hündamboyu yifímayu, sapo Godíndí hoafí yare hoafímayo süngu.

4 Ahambo honguambe síhehorane, asu ranambe ngimí nímbyu mbura asükaiyu botimefiyu, Godíndí hoafí yare hoafímayo süngu. 5 Raníyu asu ai Pitambo-so boatei tüküfi mburamboyu asu süngunambo ahandí

12 süngururü-rundeimbimbo-so tüküme fiyu.

6 Raníyu asükaiyu ahandí wandafí mamí 500 ngasündeandeimbi nindou ranaheimbo-so tüküme fiyu. Nindou ra afíndí ana anímboei, nga asu bídifírí ana yifísafímayei. 7 Raníyu

ai Semsimbo-so tüküfi mburamboyu asu süngunambo ahandi hoafi sowandümo homorundeimbi-memo munguambo ahamumbo-so tüküme fiyu. ⁸ Ran+yu asu süngunambo hondü wambo-so amboa tüküme fiyu. Asu ro furambe sanjorambo hapoadümboyaha wakemindi-ndir+imbo nahurai-anahi.

⁹ Krais+ndi hoafi sowandümo homorundeimbi-yomondi mbusümo ra akidou saf-anahi. Wambo ana Krais+ndi hoafi semündü hurandeimbi mbi+sei dukand+hi-ndir+imboyei sapo ro God+ndi nendi ranaheimbo moaruwaimbomar+hearü hahi ran+imbohünda. ¹⁰ Nga God ai wambo moani hipoambo-mareandira ran+imboanahi haponda ro Krais+ndi hoafi saham+ndi ha-r+handeimbayahi. Nga asu ahandi moani hipoambofe hohoan+mo ranai moai moan+mbofeyo, nga wani. Krais+ndi hoafi sowandümo homorundeimbi bidifiri ai mungu moai ro ratüpurayah+ nou yaru tinjir+foyomo. Nga roana, wand-amboani moai ratüpur+iya r+handi. Nga God+ndi moani hipoambofe hohoan+mo wandi fiambe amarondiri ranane far+hendira ro rawar+heandi. ¹¹ Ranane hoafi ra ro hoafiyahembü hünd+yo asu ai hoafiyomondeimbi hünd+yo ra sapo mam+ ran+ hoafi ran+yo bokari-mar+hehündi ranahambo se an+hondumbo-mar+hindi.

Sihiri+yif+hündi botife hoafi

¹² Krais ai yif+mayua asu God ai honguambeah+ndi bot+mariri hoafi ra ro af+ndimbo hoafiyefi mar+hündi. Nga asu nimboe nindou bidifiri sihei mbusümo an+imboei

ranai hoafiyeihiya, “Nindou yifiyoweimbi-hündi ana, ngiri asükaindo botindifeyo,” maseia? ¹³ Raní hoafi ra anihondümbayo-mbonana, God ai moai Kraismbo honguambeahindi botiriri. ¹⁴ Asu Krai ai yifihündi botifekoate-mbeimbonana asu ro ngiri ninimbo hoafiyefi rihunda asu se ngiri nini-moatükunimbo anihondümborihindi. ¹⁵ Rambefe-mbonanasi, asu ro Godimbo tikai hoafiyefi-rihundeimbi nindou tükümbayahu. Sapo ro ahambo anihondümbó hoafiyefühi sefiya, “God ai Kraismbo botimariri,” asefi. Nindou yifihündi botifekoate-mbeimbonana, God ai ngiri Kraismbo yifihündi botiriri. ¹⁶ Nga God ai nindou yifiyeimbihündi ranaheimbo botifendürira koatembei-mbonana, asu Krai ai-amboani yifihündi botimbefipoani. ¹⁷ Nga asu God ai Kraismbo yifihündi botifikoateyumbonana, asu sihei anihondümbofe ranai siheimbo mbafari-hendüripoani. Nga seana sihei moaruwai hohoanimo ranaianimbo kikihindamindündüri ningomboe. ¹⁸ Asu anihondümbó rambefembonana, nindou didiyei Kraismbo anihondümborihori mburihü yifimayei ranai-amboani moaruwaimboyahi. ¹⁹ Sihiri ana Kraismboanefi anihondümborihurühi himboayahundo. Nga asu Krai ai sihefimbo ndanisimboani yangiri fehefemunimbo himbombayefi-mbonana, asu nindou bidifiri sihefimbo hipoanimoembou-anei sahümuni.

²⁰ Hohoanimo ra yahuraiyopoani, nga wani. Nga anihondüyo Krai ai yifiyu

mbura honḡuambeahĩndĩ God ai botĩmariri. Nũmbũrambeahĩndĩ horombonambo sesĩmbo moatũkunĩ boatei nafaramĩndo nahuraiyo God ai Kraisiĩmbo boatei yifĩyeimbi nindou ai yangĩrĩ botifekoate-yeiambe ahambo botĩmariri. ²¹ Nindou mamĩ ahandĩ sũḡgu yifĩmbo hohoanĩmo tũkũmefeyo asu nindou mamĩ ai-amboanĩ ahandĩ sũḡgu yangĩrĩ botifembo hohoanĩmo tũkũmefeyo. ²² Sapo nindou muḡgu ai ra Adamĩndĩ sirĩhũnd-aneĩ yifĩmayu sũḡgu yifĩyeĩ arĩhũndĩ. Nḡa nindou muḡguambo Kraisiĩndĩ sirĩhũnd-aneĩ botĩmefiyu sũḡgu botĩyahi arĩhũndĩ. ²³ Nḡa muḡguambo nindou mamamĩ ahei botifeambe botĩndahumboyefĩ. Kraisi ai boateimayu asu ai asũkaindu kudũwan-anĩmbo asu nindou ahandĩ sirĩmayeyi ra muḡgu botĩndahimboyeyi.

²⁴ Rani-sĩmboan-anĩmbo muḡgu-moatũkunĩ muḡgumboayo si ranai tũkũndĩfemboe. Rananĩmbo asu Kraisi ai sanendi, ananĩ, kabomo ra hifandi-rundeimbi, muḡguambo ratũpurĩ bogorĩmboyafu-ndeimbi, asu muḡguambo ḡḡĩnĩndĩ hifandu-ndeimbi ranahamumbo hifĩnambo-ndeapurĩmbui. Rananĩmbo asu ai ḡḡĩnĩndĩ hifandarandi ra Ape Godĩndĩ warĩwamĩ hĩnĩḡḡĩndeambui. ²⁵ Awi ranambe ana Kraisi ai bogorĩmbondũfi nũḡgu ḡḡumbo anĩmbo, asu God ai moaruwai nendi ranaheimbo hifĩnambo-ndeandũri haya Kraisiĩndĩ yirũmbo hoarehĩ hĩnĩḡḡĩndearũmbui. ²⁶ Amurĩ hũrũtũmbĩ ranaheimbo hifĩnambo-ndeandũri ḡḡu-ḡḡumbo anĩmbo, asu sũḡgunambo hondũ-anĩmbo yifĩ ranahambo amboanĩ hifĩnambo-

ndeambui. ²⁷ Godɪndɪ hoafi yare hoafi yowohü yahoya, “God ai munḡu-moatükunɪ ahandɪ hoarehɪ hinɪḡɪmareandɪ,” meho. Nga God ai munḡuambo moatükunɪ ranambeyupoanɪ. Ranɪmbo-anɪmbo sɪhɪrɪ fifirɪndɪ-humboane, God ai munḡu-moatükunɪ ra Kraisɪndɪ hoarehɪ hinɪḡɪmareand-anesɪ, nga asu ai moai ahandɪ hoarehɪ nünḡu, nga wanɪ. ²⁸ Nga munḡu-moatükunɪ ra Kraisɪndɪ hoarehɪ yangɪrɪndoan-anɪmbo, asu Godɪndɪ Nɪmorɪ ranai sapo Afɪndɪ ai munḡu-moatükunɪ ahandɪ hoarehɪ hinɪḡɪmareandɪ ranɪ-hoarehɪndümbui. Rananɪmbo asu God ai ahandɪhoarɪ munḡu-moatükunɪ aho ranahambo bogorɪ hondündümbui.

²⁹ Nga asu yɪfiyeimbi ai botɪfekoate-ayei ana, asu nindou bɪdɪfirɪ aheimbohünda hɪmonɪ hundürɪyei arɪhündɪ ranai nünḡurɪhi-ndühɪyeia? Asu yɪfiyeimbi ai botɪfekoate-ayei ana, asu nɪmboe nindou bɪdɪfirɪ ai aheimbo fehedeürɪmbohünda hɪmonɪ hundürɪyei arɪhünda? ³⁰ Asu yɪhoefɪmbo amboa. Ro Krasɪndɪ ratüpurɪ ratüpurɪmayefɪ asu nindou bɪdɪfirɪ ai munḡuambo si aho ra moaruwaimbo-rɪhimunɪ hei arɪhündɪ. Asu yɪfiyeimbi nendɪ ranai asükaiyo botɪfekoatembo-ayei ana, asu ro nɪmboe moanɪ ndarɪhu anɪmboefa? ³¹ Wandafɪ mamɪ, munḡuambo si aho ra ro yɪfɪmbo nahuraiya arɪhandɪ. Ra anɪhond-ane. Se munḡuambo Sisas Krais-babɪdɪ anɪboadei ranɪmboanahɪ ro sɪheimbo hɪhɪfɪ-hɪhɪfɪyahühɪ weindahɪ rarɪhe hoafehandürɪ. ³² Efesus nḡoafɪhü ro nɪmambeahɪndɪ nɪnɪhondɪ-babɪdɪ nahurai

yifiarimayahi. Ranimbo-hündambo nindouyafe hohoanimomo süngu ro ninimoatükuniboedi mandahamindaha? Nga asu yifiyeimbihündi nindou ranai asükaindei ngiri botindahindi hoafi ra anihondayo ana, ambesi, nga shiri moani, “Sesi dagudifi, hoe ndimindefi raraondihu ngefimboane. Nga sümbu ana awi shiri yifindemboyefi,” hoafi mamihoaifimayo süngu.

³³ Se tikai hoafi anihondumbo-ndihimboyei. Shiri shefi wandafi moaruwai-mayei ranibabidi ahahabodefi ana, asu ai shefi hohoanimomo aboedi ra moaruwaimbo-ndihimunimboyei.

³⁴ Se wudipoapondihi hohoanimondeihi asu moaruwai hohoanimomo ra rühüsafi hiningindihindi. Nindou bidifiri seana moai awi Godimbo fifirihori. Ranahandambo se amoaningimbeyei-amboane.

Fi asükaiyo botefeyo ranana ngorü-poanimboane

³⁵ Nindou bidifiri ai düdudahindühi animboya, “Nindou yifihündi ra nüngundihiasükaibotimandahinda? Fi ra asükaindo botindifeyowohü nüngu-nahurai fi ndemindi haya tükündife maningoa?” mbiseimboyei.

³⁶ Ranana hihindi hoaf-ane? Se ra fifirowamboanafi ninimoatükunihoi hifambe hifi kararowandi ranai yifikoate-nahuraiyo ana, asu ai ngiri yangiri aboedi tükündifeyo. ³⁷ Se koniyosunini mangiriyohifarowandi ra moai emündü düdüdükameihi hifirowandi, nga hoari yangir-ane hifi kararowandi. ³⁸ Ranana asu God ai hohoanimomayu süngu düdüdü emündü napo

ra ranifihî papareandi. Ranai muŋgu nîne-moatükunî mamamî hoarî ranaheimbo ranî-poanîmbo ranî-poanîmbo düdüdü, emündü ra sagadürî arandi. ³⁹ Muŋgu-moatükunî yangîrî nîŋgo haya hoahoango-randeimbî ranahei fisafî ana mamî simogodî yangîrîyopoanî, ŋga wanî. Nindou ai ŋgorü-poanîmbo fisaf-ane, nînihondî ai ŋgorü-poanîmbo fisaf-ane, ndu napo ai ŋgorü-poanîmboane. Asu kinî ai ŋgorü-poanîmboane. ⁴⁰ Sünambeahîndî moatükunî fi-poanîmboane, asu hîfî ndanîhündambo fi-poanîmboane. Ŋga asu sünambeahîndî moatükunî ranai ŋgorü-poanîmbo fiyomboane, asu hîfî ndanîhündambo moatükunî ranai ŋgorü-poanîmbo fiyomboane. ⁴¹ Hüfîhamîndî ai-amboanî ahandî ranî-poanîmbo fi anandî. Amoamo ai-amboanî ahandî ranî-poanîmbo fi anandî. Asu mupui amboanî ranî-poanîmbo fi anandî, ŋga asu muŋguambo mupui ra bîdîfirî ai ŋgorü-poanîmbo fiyo asu bîdîfirî ai ŋgorü-poanîmbo fiyo ra hoanġomboane.

⁴² Moanî yahurai-anîmbo nindou yîfiyeimbîhündî asükaindei botîndahinda tükündîfemboe. Fi ra asamboefeyo rananîmbo ai sümboyo-randeimb-ane. Ŋga asu fi ranai yangîrambofe tükefeyo ranai ana sümbokeateyo-randeimb-ane. ⁴³ Fi asamboefeyo ranana wosîhoaforî hîmboyowohü hoafendîyowohane. Ŋga asu fi yangîrî botefeyo ranana moanî aboedî hîmboyowohü ŋġinîndî tüküfeihane. ⁴⁴ Fi asamboefeyo ranana hîfî ndanîhündambo fi yangîr-ane. Ŋga asu fi botefeyo ranana

sünambeahîndî fi-ane.

Hîfî ndanîhündambo fi-poanîmboane, asu sünambeahîndî fi-poanîmboane rehayamboane anîngo. ⁴⁵ Sapo Godîndî hoafî yare hoafiyowohü yahoya, 'Weangurühîdîdî nindou, ahandî ndürî Adam ana, nindou yangîrî nîngombo tüküme fiyu,' meho. Nga asu ngorü Adam, Kraiss, aiana yangîrî nîngombo yîfi afî saimboyu tüküme fiyu. ⁴⁶ Yîfi afî hoearambe fi ranai moai raboatei tüküfeyo, nga wanî. Nga hîfî ndanîhündambo fi ranîboatei tüküfeyoane, asu süngunambo yîfi afî fi ranai tüküme fiyu. ⁴⁷ Weangurühîdîdî Adam aiana hîfîhündîyu tüküme fiyu. Nga asu süngudîdî Adam ana sünambeahîndî tüküme fiyu-ani. ⁴⁸ Hîfî ndanîhündambo nindou ana sapo nindou hîfînambo nafîyumbîhündî-mayu nahurai-anei. Nga asu nindou sünambeahîndî aiana sapo nindou sünambeahîndî tüküme fiyu nahurai-anei. ⁴⁹ Hapondanî ana sîhîrî nindou hîfînambo nafîyumbî-mayu ranahandî fi-hoearî-yefomboanefî, nga mare yahurai-anîmbo sîhîrî nindou sünambeahîndî tüküme fiyu rahurai fi-hoearî-ndemboyefî.

⁵⁰ Wandafî mamî, hoafî nda ndahurai-mayowamboanahî hoafehandürî. Nindou hîfî ndanîhündambo safî horî ranî-finambo tüküfîmbî nindou ranai ana ngîrî God ngînîndî hîfîandarandî ranambe ngu. Asu nîne-moatükunî sümboyo-randeimbî ra asu ngîrî nîne-moatükunî sümbokoateyo-randeimbî ra ndemüdu. ⁵¹⁻⁵² Dîbo hoafî menjoro nda hîmborîndei, nindou muṅguambo sîhîrî ngîrî yîfîndefî. Nga muṅguambo sîhîrî ngorü-

süngundahundühi animbo rani-poanimbo findefi hohu tükündahumboyefi. Nimehünou, himboari dikirihu afarihumindefi nou bidifiranambo fufunji ai hoafindoani simbori tükündahumboyefi. Sünambeahindi fufunji ranai hoafindoani animbo nindou yifiyeimbihündi ranai asükaindei botindahimboyei, asu muṅguambo sihiri moani rani-poanimbo tükündahumboyefi. ⁵³ Sümboyo-randeimbi fi ranana ṅgorü-poanimbo findo haya sümboyo-randeimbi tükümbifeyo-wamboane. Nga asu yifiyo-randeimbi fi rananimbo ṅgorü-poanimbo findo haya yifiyo-rakoate tükümbifeyo-wamboane. ⁵⁴ Rananimbo sümboyo-randeimbi fi ranai sümboyo-rakoate findoani, asu yifiyo-randeimbi fi ranai yifiyo-rakoate findoan-animbo, asu Baiborambeahindi hoafi ranai anihondü tükündifemboe. Ai yahoya, “Yifi ai awarhoeihu yangiri koadürumbo niṅgombo ranai harihoai tükümfeyo!” meho.

⁵⁵ “Yifi se, naha sihafiharifeumbo ṅṅininda?

Yifi se, naha sihafiharifeumbo moaruwaimbofe ramboa?”

⁵⁶ Moaruwai hohoanimo, ra yifindi moaruwaimbofe ṅṅinindi nimindühane. Ahinümbi hohoanimo ra nindou-yafe moaruwai hohoanimo nafuiyo arandi rananimbo asu nindou ai moaruwaimbo-ndahimboyei. ⁵⁷ Sihefi Adükarisi Sisaisindi ṅṅinindinamboyu God ai sihefimbo ramareamuna yifiar-ambeahindi hamarihundi. Nga ranimbo-hündamboanimbo sihiri Godimbo hihifindihurimboane!

⁵⁸ Wandafi mamî, ranimboane se akidou-
amboani bûbûrîndeimboyei, nga se moani
nginîndî hamîndî nîboadei. Se muᅅguambo
si ahora Adûkarîndî ratûpurî tîᅅrîfondei
ndûhîndî, nîmboe sapo ndani-moatûkuni nda se
fîfirîhîndî. Se Adûkarîmbo ratûpurayeî ra ᅅᅅrî
moanîmbondîfeyo.

16

Godîndî nendî fehefembo kaki

¹ Hapondani kaki Godîndî nendî Sudia hîfîhû
amarei ranaheimbo fehefe-ndûrîmbohûnda
gugurîfembo hoafînda samboanahî. Kraisîndî
nendî Garesia hîfîhû amarei aheimbo
hoafîmayahî nou se-amboanî rasûᅅgundîhîndî.
² Muᅅguambo Sande aho rananîmbo nîdou
muᅅguambo mamamî se kaki masahûmûndî
ranahandî saimbo sîhei worambe bidîfirî
dîgehîndî. Rananîmbo sûᅅgunambo ro
tûkûndaheandani, aheimbo kaki gugurîfe
segudûrîmbo ra se ᅅᅅrî afurî kokopondûhîndî.
³ Ranîhû ro tûkûndaheandûh-anîmbo nîdou
se dîbonîmehûpurî ranai sîhei-mayo kaki
gugurîmarîhîndî ra sowandûmo houmbo
koandîheheapura wandî-mayo ahamundî
fimbo pas kameihî Serusarem ᅅᅅoafînambo
mbîhanîmo-ndamboane. ⁴ Nga asu ro-
amboa hohoanîmo-yahanîwanî ahanîhî ana,
nîdou ranîmemo ranai ro-dîbo mbîkosomo-
ndamboane.

Porîndî hohoanîmo

⁵ Awi ro Masedonia hîfî mbusûmo nafîndahe
hehea sîheimbo sowahî tûkûndaheamboyahî,

nga ro Masedonia hifinafi homboanahi hohoanimoayahi. ⁶ Awi ro moai fifiriheandi, nga se-babidi akidou nimboahan ngisihari tükefeyo ra aboedindoani mangahyo, nüngumandahe. Se-babidi nimboa mbundiha asu ro nininafiyo hombo hohoanimoarandiri rananimbo se wambo nafi hombo mbifarihendiramboane. ⁷ Roana se-babidimbo akidou yangiri nimarimbo ana moeisahi. Nga awi roana se-babidi geduhi ningomboanahi hohoanimoayahi, Adükarai ai rawoyafu ehu ana. ⁸ Nga awi roana, Efesus ngoafihü ndanihü nimanidhan Suda-yafe adükari si Pendikos* ra tükündifeyoanimbo ndamboyahi. ⁹ Nimboe sapo God ai nimorehi nindowenihifindi aheimbo ahandi nindowbofe tükufembohünda wambo fondi masendimbo wambo. Nga asu nindou afindi ai wambo ndanihü hürutarihündiri.

¹⁰ Nga asu Timoti ai rühi shi naindüfiyuaniani, se ndahorimindei worinindihorananimbo ai se-babidi aboedi yihimbokoate mbinünguwamboane. Nga ai-amboani mare ro raweheandi nou Adükarindi ratüpuriyurandeimb-ani.

¹¹ Nga asu nindou ngörü ai ahambo yowan moanindi nindou-animbüsbui. Nga se ahambo moani aboedi fandihhorani ngusüfoambe afure küre haya mbüsünüwamboane. Nga ai wandafi mamibidifiri babidimbo mbisinimonda saheha himboyaha-purühanahi.

¹² Haponda wandafi Aporosindi hoaf-

---

* **16:8:** Pendikos ai Suda-yafe adükari si nümbürambeahindi sesi yimungu-remindimbo si-ane.

ane s̄heimbo hoafayahĩ nda: Ro ahambo wandafi mamĩ b̄idifiri-babidi s̄heimbo s̄unĩ hoeimbireandũri sahehea hoafiya-handowohanahi. Nga ai hombo moei yahumboani, awi hapondanambe ana. Nga awi ai nin̄is̄imboan̄yo hombo nafĩ engoro ana, ai ngumbui.

B̄idifiranambo hoafi

¹³ Se h̄ibadihündũhi an̄ihondũmbofe hohoan̄imo nḡin̄indi k̄ik̄ih̄indũhũmũndi n̄imboei. Se ȳh̄imbokoate moan̄i nḡin̄indi n̄imboei. ¹⁴ Se ratũpur̄indeih̄i ra s̄hei nḡusũfo pefe hohoan̄imo ranambo yanḡir-an̄imbo ratũpur̄indei n̄gei.

¹⁵⁻¹⁶ Wandafi mamĩ, sapo se Stefanas asu ahandĩ worambeah̄indi-yei hoafi ra fifiri-hindi. Sapo ai boateiyei Akaia h̄ifi-hũ Kraisis̄imbo an̄ihondũmbo-r̄ih̄indeimb̄i tũkũmehind. Ai God̄indi nend̄i ranaheimbo fehefendũrimbo ratũpur̄i ra refembo af̄indi hohoan̄imoyei ar̄ihündi. Wandafi mamĩ, ro haponda s̄heimbo hũti-hoafayahandũri se-amboan̄i yahurai nindou-yomondi hoareh̄i n̄imboei. Asu nindou dũdi ai-babidi far̄ihoundũri-h̄i houmbo ratũpur̄iyomo arund̄i amboan̄i kameih̄i.

¹⁷ Stefanas, Fortunatus asu Akaikus ai s̄hei fond̄ihũmbo sapo se ndan̄ihũ s̄ifokoate-mayei ran̄imbo asu ai wambo sowana mas̄ifomondamboanah̄i h̄ih̄ifi-h̄ih̄ifayah̄i. ¹⁸ Aiyomo wambo wand̄i nḡusũfoambe ndoru kũmarund̄iri sapo s̄heimbo ramarundũri nou. Nindou yahuraimbo-an̄imbo nindou aboed-anemo mb̄isefi hohoan̄imo-ndefomboane.

¹⁹ Esia hifambe Kraisindi nendi amarei ranai siheimbo hihifarihündürü. Akwira, Prisira-anafe, asu Kraisindi nendi ahafe worambe fandihi nimarei arihündü ranai-amboani Adükarindi ndürinambo siheimbo hihifarihündürü. ²⁰ Asu wandafi mamı muᅅgu ndanihündambo amboani siheimbo hihifarihündürü. Se Kristen-yafe hohoanimo süngu simbori wakikihürindei.

²¹ Ro Por-anahı wandı warınambo siheimbo hihifi hoafi nda sürü paparıhandı.

²² Nindou düdi ai Adükarımbo aboedi hohoanimo-yondokoate-ayu ana, ai moaruwaimbombiyuwamboane. Adükari, se mborai!

²³ Adükari Sisas ai ana siheimbo moanı hıpoambo-mbireandür-amboane. ²⁴ Muᅅguambo se Sisas Krais-babıdı anımbœei siheimbo ro ᅅgusüfo pararıheandürü.

Godꞏndꞏ Hoafi
The New Testament in the Angor language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen long tokples Angor long Niugini

Copyright © 2001 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Angor

Contributor: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2013-01-07

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

c500d379-d0cf-5c22-9613-91d7bcc63af3